

Sinkó Ferenc A szenvedésről

Mű a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár (PPEK)
– a magyarnyelvű keresztény irodalom tárháza – állományában.

Bővebb felvilágosításért és a könyvtárral kapcsolatos legfrissebb hírekért
látogassa meg a <http://www.ppek.hu> internetes címet.

„A SZIV” KIS
KÖNYVTÁRA
8. SZÁM

SINKÓ
FERENC:

A SZENVEDÉSRŐL

Impresszum

Sinkó Ferenc
A szenvedésről

Nihil obstat
Stephanus Kosztolányi
censor dioecesanus

Nr. 3387/1945. Imprimatur.
Strigonii, die 30. Oct. 1945.
Dr. Joannes Drahos
vicarius generalis

A könyv elektronikus változata

Ez a publikáció az azonos című nyomtatott könyv elektronikus változata. A nyomtatott könyv a Pázmány Péter Irodalmi Társaság kiadásában jelent meg Budapesten, 1946-ban. Az elektronikus változat az örökös, Sinkó Dániel engedélyével készült. Az elektronikus könyvet lelkipásztori célokra a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár szabályai szerint lehet használni. Minden más jog az örökösé.

Tartalomjegyzék

Impresszum.....	2
Tartalomjegyzék	3
Ecce homo	4
I. Egy derűs mese szomorú vége	5
II. Tévedések a szenvedés körül	14
III. A szenvedés természetrajza	18
IV. Miért éppen a kereszt?.....	23
V. A kereszt árnyéka a világon és a történelmen.....	28
VI. A szenvedés gyakorlata	33
VII. A mi szenvedésünk	42

Ecce homo

Ecce homo – Krisztus Pilátus előtt

A cím- és belső lap illusztrációja Pándi Kis János szobrászművész által Tóth Tihamér püspök tiszteletére a Központi Szeminárium számára készített fametszetes keresztút másolata. A címlap: Jézus találkozik Anyjával.

I. Egy derűs mese szomorú vége

Az elmúlt száz esztendő az emberiség történetének egyik legizgalmasabb fordulója. Kétségtelen, hogy az építés, a gépszerkesztés, a vegyészet terén hatalmas jelentőségű felfedezések történtek. Azelőtt legalábbis évszázadok teltek el, míg egyik döntő jelentőségű felfedezés után bekövetkezett a másik: most szinte egymás sarkában jelentkezik a gőz, az olajmotor, a villany, a dinamit, az orvosságok legkülönbözőbb fajtái, a repülőgép és a tengeralattjáró, a kerékpár és a villamos, a szövő- és cséplőgép és ki tudná még felsorolni, mi minden. Az ember megnyergelte a felhőket és vizet, a hőt és a villamosságot, és uralkodik a természet erőin.

Közben azonban elfelejtett uralkodni saját magán. Sőt erkölcsi téren fokról-fokra egyre lejjebb süllyedt. A század végén, a huszadik század elején itt állt egy erkölcstelen társadalom végtelen anyagi hatalommal, és birtokában tartva a természet legsúlyosabb titkait. Annyi romlottság párosult annyi hatalommal, hogy az lett volna csodálatos, ha nem robban ki egymásután a két félelmetes világháború mindent elsöprő és mindent felforgató fergetegével.

Az elkövetkező századok gyermekei majd csodálkoznak és felteszik a kérdést: hogyan történhetett meg, hogy amíg a gépek szerkesztésében ennyire haladt az emberiség, erkölcsi és bölcséleti téren nemcsak visszamaradt, de vissza is fordult a legsötétebb korok legsötétebb szellemi szakadécai felé? De talán nem is csodálkozik majd a jövő századok fia, mert az ember akkorra már nagyon megtanul gondolkozni és látni, nagyon fegyelmezett, megértő lesz, s bepótolja a lélek világában, amit nagyapáink, apáink és mi mulasztottunk és romboltunk. Csak a mai ember előtt csodálatos az a szakadás, ami a lelkek mélyén az elmúlt évszázadban végbement.

A múlt század eltévelyedése sem indult másképp, mint ahogy minden rossz keletkezik, mióta a világ fennáll: az ember elindul egy cél után, amiről azt hiszi, hogy jó, s közben nem néz a dolgok mélyére és lényegére. Minden bűn az értelem elhomályosodásából és az akarat meggyöngyüléséből keletkezik, mint ahogy Lucifer ötlete is örültség és butaság volt, mikor azt hitte s az emberrel is elhitette, hogy olyan lehet, mint az Isten, hogy függetlenítheti magát Istentől és azoktól a törvényektől, amelyeket ő szabott meg a világnak és a világ minden létezőjének.

Szabadság és függetlenség

Az elmúlt két század emberének legnagyobb álma a szabadság és a függetlenség. Inkább az utóbbi, mint az első. Független akart lenni mindentől és mindenkitől. Nem csupán a jogtalan és becstelen társadalmi megkötöttségektől, hanem – s itt kezdődik az értelem elhomályosodásának szerepe – a természet erőitől és törvényeitől is, – sőt a Teremtőtől is. A szabadságot is úgy értelmezte, – és máig is értelmezi az emberek legnagyobb része – hogy az a legteljesebb és legvégtelenebb függetlenség és semmi egyéb. Ezen az alapon akarták az emberiséget „megszabadítani” Heckelék az Istentől, a kereszténységtől, különösen a katolicizmustól. A tizenkilencedik század egyik hangadó kulturfilozófusa, Heckel Ernő jénai egyetemi tanár ilyeneket ír a „Világproblémák” című könyvében, amely a keresztényellenes polgári társadalom katekizmusának tekinthető: „A tiszta ész kritikája bebizonyítja, hogy ez a sokra becsült vallás, kellő megvilágításban nem más, csak babona, éppúgy, mint a vele kapcsolatos «személyes Isten» hite.”

Valóban, Istent Heckelék egyszerűen átutalták a babona lomtárába. A kereszténység helyébe épp Heckel akart új vallást szerkeszteni, megkísérelve összhangba hozni a „tudománnyal” azt, amit szerinte elfogadhat még a tizenkilencedik század embere a keresztény

erkölctanból. Ez az új vallás igen furcsa szellemi egyveleg. Heckeléknek nem volt türelmük megvárni a tudományos kutatások végső eredményeit, hanem a nagy kutató munka derekán, a kezdetleges megfigyelésekre építették fel elméleteiket a világ természetéről, titkairól, lényegéről.

Elkövették azt a hallatlan merészséget, hogy levonják a következtetést: minthogy mérőeszközeinkkel nem tudjuk megmérni Istent és a lelket, tehát valljuk és bizonyítjuk, hogy nincs Isten és lélek. Nem hittek Isten létében, mert nem lehetett megmérni körzővel és vonalzóval, nem lehetett kiszámítani egyenletekkel, nem lehetett mikroszkóp alá dugni. Mint az egyik magát igen okosnak képzelő orvos mondotta nagy gőgösen a múlt század vége felé: „Sok hullát felboncoltam már, sok hasat felvágtam már, de a lélek még soha nem akadt a sebészkesemre.”

Nem haboztak tehát kimondani, hogyha nincs műszerekkel kimutatható Isten és lélek, akkor Isten nincs, a lélek pedig „éppúgy, mint a magasabb rendű állatoké, nem önálló, anyagtalan lény, hanem az agyműködések összegének gyűjtő fogalma”, – ahogy Heckel a maga tudományoskodó módján mondja, hasonló „érvekkel” gúnyolva ki például a túlvilági életet is. „Sok férfi bizonyára lemondana a paradicsom minden pompájáról, ha meggyőződne róla, hogy ott «örökké» együtt kellene élnie «jobbik felével» vagy sőt talán anyósával.”

Beethoven mint lósóska

És a század végére tökéletes kerek egészként kialakult egy világkép, amely szerint a világ vak körforgás, amely az anyag megmaradásának elve szerint működik, ebben a körforgásban olyan erők működnek, amelyeket még nem értünk, de majd megismerjük őket, és ezek idézik elő azokat a szokatlan jelenségeket is, amelyeket a régebbi korok embere Istennek tulajdonított. Az ember a majom rokon, felsőbbrendű állat, amely a természet vak erőinek működése nyomán keletkezik, egy ideig itt ezen a világon tesz-vesz, sűrög-forog, aztán felbomlik, szétesik azokká az anyagokká, amelyekből keletkezett. Ezek szerint, Heckel és tanítványai, miután kigúnyolták az örökélet hitét az indiánoknál, az araboknál és a keresztényeknél egyaránt, mégis megvigasztalnak bennünket, hogy örökké élünk, mert halálunk után lósóska leszünk, azon keresztül esetleg egy kecskébe vándorolunk. Képzeli el például Beethovent mint lósóskát.

E mellett a „tudományos” világkép mellett természetesen kialakult a neki megfelelő erkölcsi felfogás is. Sőt, minél többet forgatja az ember ezeket a „természettudományosan népszerűsítő” könyveket, annál inkább megerősödik benne a meggyőződés, hogy a Heckel-féle tudományoskodásnak egyetlenegy célja van: új erkölctant akar. Ez az új erkölctan az előző század úgynevezett „természetes erkölctanára” támaszkodik, és azt akarja „továbbfejleszteni” tudományos alapon. „Ennek az erkölctannak alaptétele az önzés.” Az ember a szociális gerinces állatokhoz tartozik – mondja a többször idézett Heckel – és így, mint minden szociális állatnak, kétféle kötelessége van, először önmaga iránt, másodszor azon társadalom iránt, amelyhez tartozik.” Amíg Krisztus kifelé fordítja az önző ember szemét, a világ felé, és azt követeli, hogy pontosan úgy szeresse az ember a felebarátját, mint önmagát, addig most megfordítják az irányt: első az önszeretet, s ha már tesszük, ennek az érdekében kell gyakorolni még a felebaráti szeretetet is. Természetes következménye ez annak a tanításnak, hogy nincs Isten és a világban nincs személyes erő, hanem minden csupa vak és gépies körforgás. Ha a világban nem mint személyek élünk, hanem csak mint gépek, állatok, akkor felesleges az áldozatkészség, felesleges a hősiesség, csak gyakorlati, hasznossági szempontok irányíthatják viselkedésünket, de sorsunkat is. Akkor semmi egyéb nem kell és nem fontos, mint csupán az, hogy a „Felsőbbrendű Szociális Állat”, a Test – a Mozgó Hulla minél kényelmesebben, minél vidámabban tölthesse el itt azt a pár esztendőt, amit az „örök körforgás” e földön engedélyez neki.

Mi a boldogság?

Valóban egy vidám hullának nem is lehet más fogalma a boldogságról, mint a kényelem, a nyugalom, minél kevesebb erőfeszítés és hogy minél később bomolják szét, azaz minél tovább maradjon ifjúi, rózsás bőr és friss izmok alakjában. Innen van az, hogy az összes társadalmi utópiák, amelyek a múlt században keletkeztek és virultak, a munkát legvégső fokig tehernek tartják csupán. A gazdagok minden korban hajlamosak voltak a tétlenségre és a tunyálkodásra, de élettörvénnyé sohasem vált a munkától való mentesség. Most azonban társadalmi meggyőződésé válik, milliók álmává. Ne értse senki félre, nem a másik végletet kívánjuk vissza, a baromi igavonást, amiben a feudalizmus és a kapitalizmus jóvoltából a millióknak elég sokáig volt részük. De a felfelé törő társadalmi rétegek a felsőbbektől veszik át eszményeiket, és a felsőbb társadalmi osztályok az elmúlt századokban különösképpen hódoltak a semmittevésnek és a tunyaságnak. A munkától való csendes irtózás elharapódzott a középosztályban és az egész társadalom nagy részében.

Az Isten és a túlvilág nélkül valóban nem is kívánhatunk más eszményt, mint minél jobban, minél teljesebben kiélvezni itt ezt az életet, minél tökéletesebben kiszolgálni az ösztönöket. Isten nélkül ebben csak némi szociális szempont lehet az egyedüli gát. Bebel így ír például a nemi ösztönről: „Minden ember maga határozza meg ösztönei felett, persze azon feltétel mellett, hogy másnak hátrány vagy kár abból ne származzék. De a nemi ösztön kielégítése éppúgy magánügye minden egyesnek, mint bármely más ösztönnek kielégítése. Senkinek sem kell erről számot adni, és senkinek sincs joga ebbe beleavatkozni. Hogy mit eszem és iszom, hogyan alszom és miként öltözködöm, az teljesen az én dolgom.” Hozzáteszi ugyan, hogy: „a jövő társadalomban eléggé fognak a nevelés és a megváltozott viszonyoknál fogva a belátás és a műveltség közkinccsé, válni, úgyhogy mindenki legjobban maga fogja megítélhetni, hogy mi ártalmas és mi előnyös számára”, – de a széles rétegek ezt az utóbbi hozzáfűzést elfelejtik elolvasni minduntalan, s csak az első részét jegyzik meg maguknak: hogy az ösztön kielégítése teljesen szabad és korlátlan.

Kényelem, korlátlan élvezetek és az örök ifjúság, ez a tizenkilencedik század boldogságfogalma.

Le a halállal!

Az örök ifjúság titkát időtlen idők óta ostromolja az ember, tudósain és szélhámosain keresztül egyaránt. Cagliostro, a nagy szélhámos a tizennyolcadik században elég sok embert bolondított meg az örök ifjúság titkáról szóló meséivel. Most azonban általános vágy és félig-meddig bevallott törekvés lett. Hallgassuk, mit mond róla Carrel: „Az ember legnagyobb vágya az örök fiatalság. Merlino Cagliostroig, Brown-Séquardig és Voronoffig szélhámosok és tudósok kergették ugyanazt az ábrándot, és szenvedték el ugyanazt a vereséget. Senki se fedezte fel a nagyszerű titkot. Pedig közben mind nagyobb és nagyobb szükségünk lett rá. A tudományos civilizáció elpusztította a lélek világát. De az anyag birodalma tárva maradt az ember számára. Meg kell tehát tartania érintetlenül testének és értelmiségének erejét. Csakis a fiatalság ereje adhatja meg neki a hatalmat, hogy kielégítse élettani vágyait és leigázhassa a külső világot. Ám bizonyos mértékig mégis megvalósítottuk elődeink álmát. Hosszabb ideig élvezzük a fiatalságot, – vagy ennek látszatát – mint apáink. De nem sikerült az, hogy meghosszabbítsuk létünk tartamát. A negyvenöt éves embernek most sincs több esélye arra, hogy nyolcvanéves korában haljon meg, mint volt a múlt században.

Az egészségtan és az orvostudomány kudarca furcsa tény. Annak ellenére, hogy nagy haladást érzünk el a házak fűtésében és szellőztetésében és tágitásában, az étrendi egészségtanban, a fürdőszobákban, a sportokban, az időszakonkénti orvosi vizsgákban és az orvosi specialisták számának növekedésében, egyetlen nappal sem tudtuk meghosszabbítani az

ember élettartamát... A nők ma ötvenéves korukban még fiatalok. Csakhogy a modern haladás vonata hamis pénzt is hozott magával, nemcsak aranyat. Mikor a szépségsebész által felduzzasztott és kisímított arc ismét elpetyhüdik, mikor a masszázs nem tud megbirkózni a fokozódó zsírtömeggel, azok a nők, akiknek a külső megjelentse oly sok éven át leányos volt, évekkel öregebbnek látszanak, mint látszottak nagyanyáik hasonló korban. Azok az álfiatalkorú férfiak, akik úgy teniszeznek és táncolnak, mint húsz éves korukban, akik megszabadulnak öreg feleségüktől és fiatal nőt vesznek el, hajlamosak az agyalágyulásra s a szív és a vesék megbetegedésére. Néha hirtelenül halnak meg ágyukban, a hivatalukban, a golfpályákon olyan korban, amelyben elődeik még erős kézzel művelték földjüket vagy vezették üzleteiket.”

A felocsúdó tudomány

Carrel szavai már a megjuhászodott és szerényebbé vált tudomány vallomásai közé tartoznak. A tudományos munka valóban hatalmas iramban viszi a tudósokat előre. A tudósok újabb és újabb titkokat tárnak fel. És hol vagyunk ma már Heinkelé öntelt és naiv gúnyolódásától. Eddington, a népszerű angol csillagász, akinek a könyvei legalább ugyanannyi kézen forognak, mint annakidején Heinkelé, és aki az új természettudományos közvélemény egyik leghatalmasabb alakítója, már így ír: „Véleményem szerint, a vallásos szemléletet, ha egyáltalán védelemre szorul, ugyanúgy kell védelmezni, mint az esztétikai szemléletet.” „... azt mondanám, hogyha az emberi szív a lét misztériumától megriadtan felkiált: «Mi ez, minden?», nem helyes a tapasztalásnak csak azt a részét venni tekintetbe, amely bizonyos érzékszervekből származik, s így felelni: «Atomok és chaosz; száguldó tüzes glóbusokból álló, fenyegető végzetébe rohanó világmindenség, tensorok és nem-commutációs algebra.»”

Igen, a tudomány haladt és ezzel egyre szerényebb lesz. Elismeri, hogy a létet nem lehet csupán egy érzékszervvel megismerni, még kevésbé egyfajta műszerrel. Carrel bosszúsán írja az emberi testről: „Testünk belseje nem hasonlít a klasszikus bonctan leírásaihoz. Ez a tudomány sémát állított össze az emberi lényről, amely tisztán szerkezeti és nem a valóságnak megfelelő. Egy hulla megnyitása nem elég ahhoz, hogy megismerjük, milyen szerkezetű az ember.”

Valóban megbukott az elképzelés, amely mozgó hullának, magasabb rendű szociális állatnak, a majom rokonának hirdette az embert. Alexis Carrel már szökőkúthoz hasonlítja az embert, amely csak látszólag szilárd és határozott formájú, lényegében minden pillanatban változnak benne az atomok, mint a szökőkútban a vízcseppek. De felfordult a nyárspolgári és kényelmes világkép is, a Végtelen Körforgás, amelyből felbukkanunk, és amelybe elmerülünk, mint a békák a vízben. Ma már azt tanítja a fizika, hogy a távolságok egyre tágulnak, s az atomok és a napok vad erőttől űzve száguldanak bennük, a világ félelmetes és iszonyatos lett. A tejutak roppant sebességgel távolodnak egymástól, a tér és a világmindenség azt mutatja, mintha óriási robbanás ereje taszítaná szerte.

És a fel nem ocsúdó tömegek

De a tömegek ragaszkodnak továbbra is a mozgó hulla képéhez és lázalmához, mert az felment minden felelősség alól. A tudományt úgy szemlélik az emberek általában, mint az az öregúr, akit állítólag Voronoff sikeresen megfiatalított. Miután sikerült rajta a majom ivarszervének átültetése, valóban úgy látszott, mintha az öregúr megfiatalodott volna. Sőt, igen heje-huja életet élt. Az ismerősei figyelmeztették, hogy ne éljen vissza újra megszerzett erejével. Az öreg félreapta a kalapot a fején, és vidáman csak ennyit válaszolt:

– Mi történhetik? Legfeljebb még egyszer elmegyek Voronoffhoz!

Igen, valóban erről volt szó: megtalálni az Új Derűs Életszemléletet, amely felment minden felelősség, minden erőfeszítés, minden változás, minden fájdalom kínja alól. Mi volt a „haladás” jelszavának be nem vallott, de akart célja és mi az mindmáig? Átalakítani a világot, hogy bennünk semminek ne kelljen átalakulnia, felforgatni mindent fenekestül, hogy ama bizonyos belső egyensúlyunk, amely azonban csak tehetetlenség – ne forduljon fel. Hogy kéjjel és gyönyörrel körülpárnázott mozdulatlan báb legyen az ember.

Igen ám, de mi lett a függetlenség vége. Heckelék tanítványainak sikerült „felszabadítaniuk” az emberiséget Isten, a vallás és a keresztény erkölcs „zsarnokságából”. Minthogy azonban valami erkölcs mégis csak kellett, mert az emberek önmaguktól nem voltak hajlandók teljesíteni még a másodlagossá lefokozott felebaráti szeretet parancsát sem, gondoskodni kellett hatalomról és tekintélyről, amely erre rákényszeríti őket. Az Isten helyébe odalépett az Állam és most az rendelkezik az emberekkel a közösség nevében. Ha akarja, halálba küldheti, kiirthatja, elűzheti őket kénye és kedve szerint, hiszen szuverén és semmi sem korlátozza hatalmát. Egész nyugodtan beleavatkozhatnak az egyén legbelsőbb és legrejtettebb ügyeibe, meggyőződésébe, világnézetébe, bűnöket és büntetéseket állapít meg olyan módon, ahogy eddig a legszélsőségesebb zsarnokoknak se jutott eszébe. S az embereket lassankint megőrjíti az Állam, mert ez az istenség a szerint változtatja kegyeit és ostorcsapásainak irányát, amilyen csoport megragadja benne magához a hatalmat.

Nemzetközi viszonylatban még tragikusabb lett a helyzet. Minthogy e viszonylatban sem ismerik el Istent és a keresztény erkölcs tan korlátait, a korlátlan vágyú népek és államok kímélet nélkül esnek egymásnak egy fél évszázadon belül másodszor. Első- és másodrendű nemzetekről beszélnek, népeket és fajokat irtanak, és úgy büntetnek, ahogy nincs joga nemzetnek és államnak. A francia forradalom előtt rokokó pásztoridillekkel indult el a folyamat, pusztító fergeteg lett belőle, a nádsípok lágy melódiát, amellyel a „természetes embert” ünnepelték a dámák és az urak, felváltotta az ágyúk bömbölése mindenütt Európában és a világon, a szerelmesek kis kunyhói gázkamrákká torzultak, a pásztorbot pedig milliók koldusbotjává.

A siralomvölgy és az új derű

De ne csúfoljuk, és ne csak vádoljuk az elmúlt évszázad nagy világnézeti kísérletét. Ne csúfoljuk ki a kísérletet, amely meg akarta hozni az embernek a Nagy Megnyugvást és az Új Derűs Életszemléletet. Bármennyire is tragikus a lét, a valóság, ez a kísérlet egyáltalán nem nevezhető csak nevetségesnek, sőt még szájalomra méltónak sem, mert volt benne, amit tisztelni is kell.

A középkor évszázadainak a siralomvölgy volt a jelmondata. Tiszteletreméltó könyvek hosszú sora tele van komor bánkodással, riadt várakozással, félelemmel és rettegéssel. Siralomvölgy a világ, minden csak füst és hamu itt. Mit ér az arany és ezüst, a világon körbe jár a Halál, a Fekete Asszony, a Pestis, az Éhség. Akkor leszünk boldogok, ha felettünk dübörögnek már a siralomvölgy hantjai.

Valóban, ez volt a középkor jelszava. S ebben igaza volt, de mégsem volt igaza. El kellett jönnie a középkor után a nagy visszahatásnak, a kísérletnek az Új Derűs Életszemlélet megalkotására.

Ma már ott tartunk, hogy egyre több és több tudós buzgólkodik a középkor megkedveltetésén, és csak az igen-igen elmaradott szabadgondolkodók szavalnak „sötét középkor”-ról – különösen azok után a borzalmak után, amelyekben a Nagy Derűs Életszemlélet jóvoltából épp most volt részünk. Kétségtelen azonban, hogy volt a késő középkori életszemléletben valamilyen alapvető komorság, amely a nagy lelkeket ugyan félelmetes magasságba lendítette, de a tömeg lelkére ráfeküdt. Addig, amíg csak figyelmeztetett

a középkori szemlélet a Bűn, a Halál, a Betegség jelenlétére, nem is lehetett kivetnivalót találni benne. De mikor a komor szemlélet öncélúvá lett, megszűnt kereszténynek lenni. Amíg csak azt hirdette a középkori szemlélet, hogy az öröm és a bánat, a boldogság és a szenvedés, a siker és a csalódás fájdalmas és tragikus feszültségben élnek bennünk és a világban, – addig keresztény volt, de amikor azt kezdte tanítani, hogy az öröm nem öröm, hanem bűn, hogy a bánat és a csalódás nem bánat és csalódás, hanem boldogság – elszakadt az evangéliumtól. Ez a szakadás nagyon mélyen ment végbe az emberek lelkében, olyan területeken, amelyeket szavakkal alig lehet kifejezni. A szavak ugyanis maradtak a régiek, sőt az eszmék is megmaradtak, csak az ízük megkeseredett.

A megkeseredett büntudat

Hogy jobban megértessük magunkat, mi ment végbe a középkor végén, vagy ahogy Huizinga mondja, alkonyatán: egy mai példát hozunk fel. A közelmúltban sokat hallottuk ez a szót: fegyelem. Követelték, hirdették, mindenkit buzdítottak rá. S mégis mindnyájan éreztük, hogy az a fegyelem, amit hirdetnek, még akkor sem fegyelem, ha értelmes, észszerű és elfogadható érvekkel támogatják. Egyszerűen megkeseredett a fegyelem íze, az egészséges emberi ösztön lázongani kezdett ellene lépten-nyomon, Tudta, érezte mindenki, hogy ennek semmi köze az igazi fegyelemhez, mert a szavak mögött olyan tartalom húzódik meg, amely megváltoztatja lényegét. Fegyelemről szóltak és lényegben azt követelték, hogy vessük alá magunkat gondolkodás nélkül a terrornak. De van így e szomorú korban más fogalommal is. Korunkban is kísért a veszély, hogy eltorzuljanak most is nagy és szent fogalmak.

A népvándorlás korának vad és barbár népeit az Egyház csak legmagasabb fokú hősiességgel tudta megtéríteni, és csak a legegyszerűbben, de legkeményebben megfogalmazott tanításokkal, s ugyanakkor meg kellett magyaráznia a sok kín és gyötrelem okát is. amelyet a barbárság okozott, – a népek kívánták és követelték. Természetszerű volt tehát a siralomvölgyről szóló tanítások kifejlődése és elterjedése. Az a fiatalos szellem, amely az élet más területein is csupa végletben nyilatkozott meg, – a középkort inkább lehetne végletesnek és színesnek nevezni, mint sötétnek – a siralomvölgy tanát is végletes szavakkal fogalmazta meg. Mikor a középkor végén kiszikkadt a kereszténység és megmerevedtek a végletes és komor szavak, a lelki szárazságot felhasználta a Sátán, Isten majma, hogy a siralomvölgy komor árnyképe helyébe odavarázsolja a földi paradicsom délibábját.

Ennek a földi paradicsomnak az ígérete mostanáig is tart. A középkorban az Egyház annyira fel tudta szítani az európai ember felelősségtudatát, – ahogy rosszallóan emlegetik: a büntudatot –, hogy egy-egy sorscsapás idején szinte túlzásba vitték, mindenért csak magukat vádolva. Most a modern ember annyira ártatlannak véli magát, jogosnak tartja magát a földi paradicsomra, hogy Istent sem tartja egyébnek, mint ajnározó dajkának, akinek kötelessége óvni az embert, nehogy kőbe üsse lábát. Hány keresztény fecseg napjainkban arról, hogy nincs Isten, vagy nem igazságos Isten, mert nem akadályozza meg a szenvedéseket és fájdalmakat. (Persze, csak most panaszkodunk; amikor nem a bőrünkön csattogott a háború ostora, nem követeltük oly hangosan az isteni igazságosságot!)

A mai ember – a keresztény is – jogot formál a földi paradicsomhoz. Ugyanolyan végletesen formál jogot hozzá, amily végletesnek, átmenetnek, semminek, siralomvölgynek tartotta a középkori ember ezt a világot.

*

A siralomvölgy tanának késő középkori megmerevedése tehát súlyos következményekkel járt. A keresztény életeszmény megkeseredett, megsápadt tőle, elszökött belőle a derű, amely a franciskánus gondolatnak alapvető vonása, – s minthogy a késő középkor és az újkor gazdagjai

nem vállalták a maguk számára a siralomvölgyet, hanem csak a szegények, a hatalmon kívül születettek, a nép számára hirdették, az utóbbiak hazugságnak tartották – a gazdagok ópiumának a szegények számára. Az újkor politikai és szociális forradalmi mind a siralomvölgy-tanra hivatkoznak, mint botránykőre, s azt hirdetik, hogy semmi egyéb az, mint lepel, mely az arany uralmát takarja el, a bő és zsíros étkezéseket, a részegítő italokat és a fékevesztett kék kacagását. Valóban, a siralomvölgy tana sehogyan sem fért össze az osztályuralommal, a feudalizmussal, az udvari arisztokráciával. Szükségképpen lobbantotta lángra a tömegek dühét, a kereső és kutató lelkek elkeseredését és lázongását. Az újkor elejének istentelenségéért nagyon sokban épp azok a keresztények, illetve katolikusok felelősek, akikben nem volt meg a bátorság, hogy odaálljanak nemcsak a szegények, hanem az evangéliumi szegénység mellé.

A tunyaság és a babona

A siralomvölgytan kiszáradása és megmerevedése után tehát nem csoda, hogy feltűnt a földi paradicsom délibábja. A siralomvölgytan azokra a veszélyes tájakra tévedt, ahova a platonizmus: túlságosan lenézte az anyagi életet, az ember földi pályafutását – amit Chesterton is felró Szent Tamásról írott könyvében. Ha pedig egy társadalom abban a meggyőződésben él, hogy itt a sorsába nem lehet vagy nem szabad beleszólnia, elfordul a természettől és önmagától – a szabadakaratától és az istenfiúi kötelességtől, s megrendül a hite önmagában. Ez a kultúrák lezüllésének a kezdete. Raul Allier igen szellemesen írta le az ilyen társadalmak belső világát. Az a társadalom, amely nem akarja, vagy nem tudja földi életét és sorsát irányítani, és nem hiszi el hogy az anyag anyag, szükségképpen közvetlen felsőbb beavatkozást magyaráz bele minden olyan eseménybe is, amely pedig csak e természet egyszerű rendje szerint történik. Vagyis könnyen lesz babonás. A kereszténység is oda csúszhatott volna, ahová a tibeti, vagy a kínai, vagy a hindu, akár az egyiptomi társadalmak – vagy ahová a modern európai nyárspolgár, aki miután megtagadta a szabadakaratot, asztalt kezdett táncoltatni. Olyanfajta felelőtlenység alakult ki, mint a pogányoknál, mert nem tulajdonítottak volna semmi hatalmat az embernek. Természetes ezek a „volnák” csak akkor következzenek be, ha nem lebegne ott az Egyház felett a Szentlélek, aki ha kell, vasvesszővel billenti helyre az egyensúlyt.

Talán ez a nagy forradalmak jelentősége az üdvösség történetének szempontjából. Bármennyire is támadták az Egyházat, sőt magát az isteneszmét is, mégis csak fejlődésre, tisztulásra kényszerítették és kényszerítik az európai embert, sőt magát a keresztény társadalmat, a keresztény világszemléletet is.

Mindezt nem mentséggé kell itt elmondani. Természetes, hogy a késői középkor után esedékes nagy reform megtörténhetett volna másképp is, kevesebb vérrel, kevesebb elvesztett lélekkel. De félelmetes az emberi gyarlóság tragikuma. Majd egyszer talán meglátjuk a legvégső értelmét ezeknek a szép és véres évszázadoknak, mikor oly ámulásra készítetők keveredett egybe az emberi tévely és az emberi nagyság.

Szabadság és lázadás

A siralomvölgy elleni lázadás, a földi paradicsom délibábjának kergetése azonban nem vezethetett máshová, mint ahova most jutottunk ezekben az évtizedekben. A szabadság, emberiség, boldogság nevében lázadt fel az újkor embere a siralomvölgy ellen. De lehet-e a szabadságot és a lázadást összekötni? A lázadásban a haragvó ember olyan lett, mint a kocsis, aki a gyeplőt odavágja a vágató paripák közé. A francia forradalomban miután kivégezték a királyt, következtek a girondiak, akiket kivégeztetett Danton, a gironde után következett Danton, akit kivégeztetett Robespierre, Danton után kivégeztetett Robespierre, akit kivégeztettek azok, akiket ő akart kivégeztetni. A monarchiát szétrombolta a köztársaság, a köztársaságot

megdöntötte Napóleon, Napóleont ismét mások üzték el, s azóta ez így megy. Az újkor a szabadság nevében rázta le a középkor nyomasztó kötöttségeit, s lám, a huszadik század elejére és közepére általános terror terjedt el a világon a szabadság nevében. Olyan félelmetes látvány ez, hogy a harag és a rokonszenv hallgassanak el bennünk, mert meg kell hökkennünk, és egy pillanatra meg kell állnunk. Hogyan jutottunk idáig? Addig hirdették a szabadságot, a műveltséget, a világot, hogy egyszerre csak arra ébredtünk, hogy milliószámra végeznek ki férfiakat, asszonyokat, gyermekeket. Divatba jött a bélyegütés, amelyet az ókorban csak a rabszolgákon, középkorban csak a gályarabokon alkalmaztak. Deportálnak és elhurcolnak, olyan büntetéseket osztanak ezekben az évtizedekben, amelyek felülmúlják a középkori fantáziát is. Embereket lopnak, kitelepítenek, vidékeket ürítenek ki, milliókat üznek el, egy batyuban állapítva meg azt, amit kiki magával vihet.

A földi paradicsom zászlói alatt lett a világ igazán siralomvölgye.

*

Eszünk ágában sem legyen azonban belezuhanni az annyira divatos spengleri csódelméletekbe, amelyekkel évtizedek óta riogatják magukat nagyon okos európai és amerikai gondolkozók, hogy vége a világnak az európai és a fehér műveltségnek. Azt sem szabad állítanunk, hogy a szabadság, egyenlőség, testvériség nagyszerű eszméi elvesztették volna érvényüket. Ami igazság volt és van a legújabb korszak társadalmi, politikai, gazdasági és egyéb mozgalmaiban, az érvényes marad továbbra is, és semmi szín alatt nem szabad lemondani egyetlen-egyről sem közülük. Csak az omlik össze, amit rosszul álmodtak ebben a több évszázados nagy álomban. Az emberek, a műveltség, a kultúra tovább élnek, és bizonyos, mint ahogy nem lett olyan szép a földi paradicsom, mint amilyennek megálmodták nagyon lelkes és nagyon rokonszenves forradalmárok az elmúlt századokban és évtizedekben, álmaik egy részének összeomlása után sem lesz a világ olyan sötét és komor, mint ahogy azt ugyancsak rokonszenves, de lehangolt bölcsek elképzelik. Sőt lehet, hogy akkor lesz meg az az igazi egyensúly, amelyre vágyunk, akkor jutunk el az élet olyan ízéig, amelyet keresünk. Az ember még sokáig nem jut el a tökéletes látásmódig, – talán sohase jut el – hajlandó mindent túlegyszerűsíteni, primitivizálni. A teljesítmények törvénye az eszmék világára is érvényes. A társadalomban minden eszmény előbb-utóbb olyanná válik, – ha nem születik újjá – mint ahogy a legnaivabb követőjének az agyában megjelenik. Ez a túlegyszerűsítés volt a középkor bukásának az oka, de ezen bukik el az újkor is. Amit eltúlozunk, azt leegyszerűsítjük, és meg is öljük. Túl egyszerű, – vagy talán inkább együgyű lett a siralomvölgy, túl együgyű a földi paradicsom is. (Mert hiszen az igazi egyszerűség, mint például Istené – hihetetlenül gazdag és nagyszerű.)

Csak semmi erőfeszítést!

A pogányság – mely azonos a nyárspolgári szellemmel – naiv módon együgyű eszközökkel akarja megoldani az élet titkát. A bölcsek követ keresi, az ólmot arannyá akarja változtatni, megfiatalító injekciókat talál fel, a csillagokból akarja kiszámítani, mely napok veszélyesek számára, szellemeket idéz, hogy sorsjegye felől érdeklődjék – vagy egyszerűen letagad és figyelmen kívül hagy minden olyat, ami kellemetlen neki. Főképpen arra törekszik, hogy minden belső erőfeszítést kiküszöböljön életéből. Ez az, ami kényelmetlen a szenvedésben, a kínban, fájdalomban, s ez az, amiért botrány a pogány és a nyárspolgár szemében Krisztus Keresztje. Ezért kell letagadni Istent, ha Isten erkölcsi erőfeszítést kíván. Mert a nyárspolgárok és a pogányok csak a „követelődző”, felelősségre vonó Istent tagadják le, a segítő, védő Istennek mindig áldoznak – még szájaskodó hitetlenségükben is legalább egy kacsintást, vagy egy piculát, ha másképp nem, Szent Antalón keresztül.

A nyárspolgár végső fokon egyetlenegyét akar: megszüntetni minden belső erőfeszítést. Csak annyit mozogni, amennyi az evéshez, az emésztéshez, a szórakozáshoz és a szeretkezéshez kell. Verekedni is csak azért verekszik, hogy visszakerüljön nyugalmi állapotába. Oly szépen, oly józanul tudják mondani derék nyárspolgáraink.

– Uram, engem nem érdekel semmi, én nyugodtan akarok élni.

Kibékülne ő Istennel, ha az békén hagyná. Oly szívesen tisztelné, csak ne kérne tőle semmit. Ne kínozná azzal, hogy keresztülráncigálja az időt, az éveket, a szenvedéseket. A nyárspolgár mindig dühös egy kissé Istenre, hogy nem állítja meg a napot, mint Józsuá felett. Mert a nyárspolgár nem akar év lenni, nem akar évszázad, örökkévalóság, ő perc akar lenni. Egy pillanatot, mely nem változik meg soha. S ez a földi paradicsomnak is az abszurduma: a pillanatot kívánja rögzíteni.

Lényegében ugyanaz, amit a Sátán követelt Jézustól a pusztában: változtassa a köveket kenyérré.

– Ha Isten Fia vagy, változtasd a köveket kenyérré, a percekét örökkévalósággá.

– Ha Isten Fia vagy, szállj le a keresztről... És végy le minket is róla! Micsoda megváltás az, amelyben tovább kell szenvedni és tovább kell erőlködni. Nyugalmat adj nekünk. Békességet, hogy csendben emészthessünk, játszadozhassunk ...

A modern nyárspolgár szüntelen a természetéről szaval, valójában pedig ő az, aki a legtermészetellenesebbet kívánja szüntelen. Tagadják meg a dolgok a maguk lényegét ő miatta, és forduljon fel a világ rendje az ő kedvéért. Ezért meg kell buknia a földi paradicsom álmának.

De ha ez az álom is összeomlik, merre keressünk kiutat és nyugalmat szívünknek?

*

Ha egy út zsákutcába kerül, akkor új utat kell keresni. A nagy kísérlet – kiküszöbölni a szenvedést a világból – nem sikerült. Újból szemügyre kell venni, mi a szenvedés. Háttha többet tudunk meg róla, és ennek révén az életről, a boldogságról, mint azok, akik egyszerűen el akarták űzni a szenvedést a világról.

II. Tévedések a szenvedés körül

Az a tragikus kettősség és feszültség, mely egyfelől a boldogság vágya, másfelől a szenvedés valósága között fennáll, amióta írásos emlékeink vannak a történelemről, mindig izgatta a nagy és kis emberek elméjét. De Lao-ce-től Schopenhauerig és Nietzscheig a legtöbben csak tagadni tudnak. Vagy a szenvedést tagadták részben vagy egészben le, vagy a boldogságot; letagadják az életet, hogy megszüntessék a halálfélelmet, ha nem tudják letagadni a halált, letagadják az ember egyediségét, személyiségét, hogy megvigasztalják a szenvedéseiben. Lao-ce ugyanazt tanítja, amit Marcus Aurélius vagy Schopenhauer: az emberi élet végtelen természetes körforgás egy része. A dolgok örök körforgásában egy tucat véletlen összetalálkozott apánk és anyánk ölelésében és mi véletlenül megszülettünk. Ne sírjunk, ha szenvedünk tehát, mert semmi értelme, majd a természet elintézi a dolgot. Meghalunk, és széteszlünk a végtelen körforgásban. Csak egy baj lehet: vágyakozni és akarni. Ezt kell legyőzni. „Csak az állandó vágynélküliség állapota tesz képessé a fenséges titok szemléletére.” így ír Lao-ce. „Ezért a bölcs mindenben kitart az akaratnélküli cselekvés mellett.” Mert „az ég és a föld nem ismeri a részrehajlást. Minden teremtményt úgy tekint, mint a szalmabábut.” Aki a vágyaktól mentes, az állandóan megőrzi lelki nyugalmát. A dolgok keletkeznek, elmúlnak, elérik kifejlődésüket, aztán visszatérnek eredetükbe.”

Visszasüllyedni!

Mintha csak Marcus Auréliust hallanánk, a filozófus császárt, aki a Garam partján írta szomorkás bölcsességeit:

„A világ körforgása – keletkezéstől elmúlásba, elmúlásból keletkezésbe – öröktől-örökké változatlan.” „A halál éppúgy, mint a születés, a természet szent titka. Ugyanazon ősanynak egyesülése és szétbomlása.” „Tehát az élet megszakadása egyikünk számára sem valami rút vagy rossz állapot, hiszen nem tőlünk függ, s a közérdekeivel sem ellenkezik, sőt jó, mert az egész szempontjából szükséges és összhangzatos vele, s hasznos is rá nézve.”

Ez legyen tehát Lao-ce és Marcus Aurélius szerint a vigasztalásunk: nem is olyan kellemetlen a szenvedés, csak mi érezzük annak. Gondoljunk a természet rendjére, majd megnyugszunk tőle. „A fájdalom bizonyára vagy a testnek rossz – ez az ő baja – vagy a léleknek, de ennek módjában áll megőrizni derűjét és békéjét: egyszerűen nem véli rossznak” – mondja Marcus Aurélius. Ennyit mond a szenvedőnek az a császár, akinek a nevében annyi keresztényt kínoztak halálra.

De miért mondjon mást a vérben és vasban fogant pogány Róma bölcse, mikor sokkal magasabb rendű hindu bölcsélet sem tud egyebet mondani, de nem tud az oly kristálytisza görög elme sem. Oidipus körül így sóhajtozik a kar:

Nem születni a legnagyobb boldogság, de a második,
megszületve hamar megint
visszasüllyedni, ahonnan jöttünk.

(Babits fordítása)

Ez az igazi véleménye a pogányságnak az életről és nem a földi paradicsom! Az elme önmaga erejétől máshová nem juthat el, mint ahová Schopenhauer jutott. Ha az emberben csak önfenntartási ösztön volna, akkor még természetesnek lehetne tartani szerinte az életet. Az élet legnagyobb bűne azonban, hogy örök akar lenni. Ezért természetellenes Schopenhauer szerint a nemi, fajfenntartási ösztön, mert megnyújtja az élet tartamát.

„Az élet feladat, munka, melyet el kell végezni, és azért rendszerint folytonos küzdés a szükség ellen. Ezért mindenki azon van, hogy túladjon és átevezzen rajta, amint lehet: úgy végezzen az étellel, mint a rabszolgamunkával, mellyel tartozott. De vajon ki csinálta az adósságot? Nemzője, a kék élvezetében. Tehát azért, mert az egyik ezt élvezte, a másiknak élnie kell, szenvedni és meghalni ... A haláltól való félelem tehát, mely annyi fáradalom ellenére is ez élethez köt, voltaképp csalóka: de éppoly csalóka az ösztön, mely az életbe csábított.”

Minek felkelni?

És míg Nietzsche rabszolgaságnak nevezi a kereszténységet, mert állítólag ez a létet tagadja, Schopenhauert csak az békíti meg az ószövetséggel, hogy benne van a bűnbeesés tana, s az újszövetségben egyedül az rokonszenves neki, hogy a bűnbeesés tanából indul ki. Azért kel ki Rousseau ellen – akit az optimista, derűlátó világszemlélet megalapítójának tart – mert ez elveti az emberi természet romlottságáról szóló keresztény tant.

*

Csak hogy Schopenhauer ott téved, hogy az eredeti bűnről szóló keresztény tanítást élettágadó tannak tartja. Nem, a kereszténységnek semmi köze nincs a nagy keleti nihilizmushoz, semmibenhívéshez, amely ott lappang a kínai Tao és a hindu Szanatana dharma: az ő Örök törvényük mögött, melyek vakon működnek, mint egy elhagyott gép, melyben egyszer véletlenül megmozdult egy kerék, és azóta kísérteties magánosságában zakatol. Ha csak arról vagyok hajlandó tudomást szerezni, amibe beleverhetem a fejemet, akkor nem is lehet máshová eljutni, mint ide: nem tudjuk, hogy honnan jöttünk, nem tudjuk, hová megyünk, nem tudjuk, miért születünk, miért kínlódunk és miért halunk meg.

És akkor a szenvedőnek, a tévelygőnek, aki újra meg újra fel akar kelni a sárból, nem tudunk mást mondani, amit a Nagy Semmi régi és új papjai mondanak: „Ne sírj, barátom, ne is kelj fel, hiszen úgyszólván visszatérsz a legvégén a sárba.”

És erről mondják azok, akik a kereszténységet rabszolga-bölcsekedésnek hirdetik, hogy – hősi életszemlélet...

*

De ez az álláspont, mely a szenvedésből, a kellemetlenségekből, halálból az élet céltalanságára következtet, valamiképpen mégis szánalmat és megértést érdemel. – Már annyira megértést érdemelhet az, aki nem hiszi a lélek létezését, mert azt nem lehet kilóra és dekára kimérni, mint a marhahúst, és aki kételkedik Istenben, mert az nem ugrik át az ő kis karikáin, mint a vándorkomédiás majma. Ezek azok a szegény lelkek, akik olyan Istent keresnek, aki nagyobb követ tud teremteni, mint saját maga, és akik megkívánják a világmindenség teremtő és fenntartó Urától, hogy változzék varázslóvá, és távolítsa el útjukból a követ, mint ahogy annakidején az ő uruk és példaképük követelte: „Ha Isten Fia vagy, mondd, hogy e kövek változzanak kenyérré”, majd pedig: „Ha Isten Fia vagy, vedd alá magad, mert meg vagyon írva: Az ő angyalainak parancsol felőled, és kézen hordoznak téged, hogy meg ne üsd a lábadat a kőben.”

Akik a szenvedést meggyalázzák

Ezek a szenvedés értelmét „csak” kétségbe vonják. Vannak azonban olyanok is, akik a szenvedést meggyanúsítják és meggyalázzák. „A szentnek minden látomása, rémülete, elbágyadása, elragadtatása ismert betegség-állapot” – állapítja meg Nietzsche. „Az

önmegvetésben, mely a szentséghez tartozik és ugyanígy az önkínzás cselekedeteiben (éhség, korbácsolás, tagelficamodás, örültségszínlelés által) olyan eszköz ismerhető fel, amellyel azok a természetes életakaruk (idegeik) általános elfáradása ellen harcolnak: a leghatalmasabb ingerlő eszközöket és kegyetlenségeket veszik igénybe, hogy legalább egy időre kiemelkedjenek abból a tompaságból és unalomból, amelybe nagy szellemi tunyaságuk és idegen akaratnak való alávetettségük olyan gyakran sodorja őket. – A legközönségesebb eszköz, amelyet a szent és az aszkéta alkalmaz, hogy az életet mégis elviselhetővé és szórakoztatóvá tegye magának, az alkalmi háborúskodásban és a győzelem és vereség változatosságában áll. Ehhez ellenfélre van szüksége, és ezt az úgynevezett „belső ellenség”-ben találja meg. Főleg uralom-hiúság és becsvágyat, valamint érzéki vágyait használja ki, hogy életét mint folytatólagos csatát, és önmagát, mint valami harcteret tekintse, amelyben jó és rossz szellemek küzdenek változó eredménnyel. Ismeretes, hogy a képzeletet a nemi érintkezés szabályossága mérsékli, sőt majdnem elnyomja, és fordítva, érintkezéstől való tartózkodás vagy annak rendetlensége elszabadítja és vaddá teszi. Sok keresztény szent képzelete szokatlan mértékben mocskos volt; amaz elmélet következtében, hogy ezek a vágyak valódi démonok, nem érezték magukat ebben szerfelett felelősnek ennek az érzésnek tanulságos őszinteségét illetően ... A szent szeme, a rövid földi élet minden tekintetben borzasztó értelmére, a végtelen új életidőkről való végső döntés közelségére irányulva, ez az elszenesedő szem egy félig elpusztított testben, a régi világ embereit legmélyükben megremegtette: odanézni, borzalommal elnézni, újra a színjáték ingerét érezni, annak magát átadni, jóllakni, míg csak a lélek a parázspan és a lázas hideglelésben reszket – ez volt az utolsó gyönyör, amelyet az ókor kitalált, miután még az állat- és emberviadalok látványába is beletompult. – *Novalis* ki a szentség kérdéseiben tapasztalás és ösztön által tekintély, az egész titkot egyszer naiv örömmel kimondja: „Elég csodálatos, hogy a kiej és a vallás és kegyetlenség asszociációja már rég nem tette figyelmessé az embereket azoknak szoros rokonságára és azonos tendenciájára.” (Nietzsche: Emberi, nagyon emberi dolgok.)

Igen, így szólt Nietzsche, a kereszténység elsőszámú közellensége, akinek a „természetességet” hirdető tanain tanulták a megsemmisítő kamrák hóhérai, a gyilkolás erkölcsanát. (Csodálatos, mily kevésbé firtatják Nietzsche felelősségét a háborúval kapcsolatban. Pedig ő fogalmazta meg a korszak szörnyű erkölcsanát.)

Szenvedés és kiej

A nietzschei gyanúsítgatás szerint tehát a szentek, akiknek egyik – de nem egyetlen – központi problémájuk a szenvedés, tulajdonképpen rendellenes lelkek, akik gyönyört és kiejt keresnek a kínlásban, mint a kiejházak vesszőzői, a kiejgyilkosok és mazochisták. Mi sem jellemzőbb, hogy ennek az egész korszaknak csak ennyit mond az a kétezer esztendő küzdelem, amelyet a keresztények legjobbjai folytattak a szenvedés értelmének megtalálásaért. Ez mutatja leginkább e kor elaljasodását: a nagy szenvedők szenvedését is csak a kiejjtel tudják megmagyarázni, ezzel a tipikusan állati jelenséggel. Eszébe sem jut meggondolni Nietzschének és sok-sok hívőjének, – akár tudnak ezek róla, akár nem, hogy ő fogalmazta meg lebüjölcsességüket – eszübbe sem jut meggondolni, hogy ha a nagy szenvedők ilyen alantas indokok alapján szenvedtek volna, miért választották a kiejnek ezt a kiejnyelmentlen formáját. A lebüjokban könnyebben megtalálták volna. Hogy dicsőséget akartak? ...

Különben kár cáfolni a részleteket. Hogyan mer az beszélni a szenvedésről, aki nem szenvedett, legfeljebb őrzöngött az íróasztala mellett? Kinek van több joga a szenvedésről beszélni? Árpádházi Erzsébetnek, akit kikergettek a saját házából, akit a koldusai leköpködtek, vagy pedig Nietzschének, aki megbolondult gögijében az íróasztala mellett. Micsoda dicsőséget kerestek azok a névtelen szerzetesek, akik eladták magukat a kalózoknak, hogy rabokat váltsanak ki, s akiknek a nevét se tudta meg a világ?!

Ez a kor nem elégedett meg azzal, hogy tagadja a szenvedést, még meg is gyalázta, és meggyanúsította ráadásul. Azért tud ez a kor olyan kegyetlenül és aljas módon gyilkolni. Azért kellett a szenvedést meggyalázni, hogy a hóhérok ne induljanak meg a gyerekek és asszonyok sírásán...

„A kínok édessége”

De ne csak Nietzschét vádoljuk ezért, hanem magunkat is. Kétségtelen az, hogy kevés a jó keresztény még azok között is, akik annak mondják vagy hiszik magukat. Ezeket az álkeresztényeket arról ismerni meg, hogy a nagy szavakkal és az ékes frázisokkal pótolják a lélek tiszta hevét és tartalmát. S minthogy a lélek belső életéről kevés a fogalmuk, eltévesztik a mértéket a szavakban. Ezek mondanak olyan nagyokat a szenvedésről, amelyeneket a szenvedés legnagyobb mesterei is csak ritkán mertek.

Ezek azok, akik így imádkoznak:

– Ó Uram, a te kedvéért a szenvedés és a kín minden tövise édesség számomra. Többre becsülöm a gyötrelmet a föld minden öröménél. Megvetem a világ örömeit, mert hiúságok hiúsága minden. Ó, add Uram, hogy minél többet szenvedjek itt a földön.

(Igen, ezek azok, akik így imádkoznak, de ha a templomban egy millimétert odébb kell mozdulni egy később jövő kedvéért, olyan szemeket meresztenek, mint egy mérges eb.)

A keresztény lelki életben sokszor kell tapasztalni, hogy a belső fedezet nélkül kongó-bongó szavak többet ártanak, mint használnak. Ne szóljon a „szenvedések mézéről” az, aki nem tudja azt sem, hogy mi az igazi szenvedés. Ahhoz, hogy valaki a szenvedésben felfedezze ama bizonyos mézet, kegyetlen és tövises út vezet, amelyen lám még a híres bölcs sem tud végigmenni, – még gondolatban sem. Az üresen kongó szavak keltik fel a világ fiainak a gyanakvását, amelyet könnyen félrevezethet a szélhámosság, mert hiszen a rossz keresztények hazug szavalására mutogatva eltereli a figyelmet az igazi szenvedésről.

A zengő-bongó keresztények felelőssége félelmetesen nagy. Aki sokat és nagy hangon szaval, az elsősorban nem ismerheti meg saját magát. Saját lármájától nem hallja meg lelkiismerete szavát, s minthogy hiányzik belőle ennek irányító ereje, nem tud tájékozódni, hanem vaktában tapogatódzik, vagy szédeleg, hadonászik összevissza. Ezek azok, akik belevörösödnek a súlytalan semmi emelgetésébe, estére hullafáradtan esnek az ágyba, s nem tudják, mit kergetnek – és összeroppannak, ha egyszer egy dekányi valódi súlyt kell felemelniük. Ők azok, akik ítéletet mondanak elevenek és holtak felett, közben pedig komolytalanabb, életet élnek az istentagadónál. Az ilyen keresztény magának szerencsétlenség, a rábízottaknak méhely, és a világ fiainak botránykő.

*

Szenvedni pedig nehéz, oly igen nehéz. Akinek nem nehéz, az nem is szenved. Még megérteni is súlyos feladat, nem átélni. Aki a szenvedésben kéjeleg, – vannak beteg lelkek – az nemcsak hogy szent nem lehet, de még keresztény sem.

Aki a szenvedésről másoknak ír, maga is féljen és rettegjen, mert mi lesz, ha példával kell igazolni, amit állított, s a Gondviselés szaván fogja, hogy valósítsa meg, amiről szónokolt. És akkor bizony az sem tud egyebet, mint sóhajtozni:

– Uram, vedd el ajkamtól ezt a keserű poharat. Csak annyit adj innom, amennyit elbírok...

III. A szenvedés természetrajza

A szenvedést tehát le lehet tagadni, meg lehet gyanúsítani, és el lehet hazudni. Mindezek tévelygések, amelyeket az előbb elmondott fejezet inkább csak leírt és felsorolt, mint cáfolt. Fel kell azonban vetni a kérdést, mi tehát valójában a szenvedés, mi a lényege, mik a kellékei, mi az oka, mi a célja.

Mielőtt azonban ezekre feleletet adnánk, még egyszer határozottan soroljuk fel: mi nem lehet szenvedés.

Mindenekelőtt nem lehet szenvedés az, ami kéjt okoz. Vannak ugyan kificamodott, perverz emberek, akik kéjelegni tudnak saját maguk vagy mások kínjában. Élettani alapon lehet a kín és a kéj között kapcsolatot teremteni, – de nem rokonságot – s azt is csak a felfordult idegrendszerű emberben. De ez a kín, amely kéjt okoz, nagyon kevés ahhoz, hogy igazi kín legyen. Erről persze Nietzsche csak úgy lehetett volna meggyőzni, ha tüzes rostélyon sütik meg, mint Szent Lőrincet, elevenen megnyúzzák, mint Bertalant, megvadult tehenek elé vetik, mint Perpétuát és Felicitást, vagy meztelenül fagyra vetik, mint a negyven római katonát. A kín ott kezdődik, ahol a kéj, a gyönyör megszűnik; ott, ahol az ember legszívesebben menekülne; ott, ahol a lihegést felváltja a jaj, vagy a gyöngye idegűeknek az ordítás. Nietzsche-nek és a többi gyanúsítgató követőjének mielőtt elméleteket gyártott és gyárt a szenvedés és a kéj kapcsolatairól, ha már maguk nem szenvedtek igazán, kötelességük lett volna ellátogatni legalább egy kórházba, vagy legalább meghallgatni egy sebesült katona üvöltését. – De azt is egyszerűen és becsületesen!

Szenvedés és önfegyelmzés

A szenvedést nem egyszer összetévesztik az önfegyelmzés, az aszkézis eszközével: a sündisznóövvel, a korbáccsal és azokkal a különböző tárgyakkal, amelyekkel egyes keresztény szentek fegyelmzték, büntették magukat. A gyanúsítgatók legnagyobbára az ilyen előidézett szenvedéseket gyanúsítgatják. (A gyanúsítgatók a másikat fajta szenvedés: a kórházi ágy és a sebesült katona előtt lélekben rendszerint összeroppannak és az élet értelmetlenségéről dadognak.)

Kétségtelen, hogy a középkorban és az újkorban túl sokat foglalkoztak a jámbor hívek a szentek önfegyelmző eszközeivel és módszereivel. Ebből kialakult egy balvélemény, amely még most is benne van a félművelt keresztény és nemkeresztény koponyákban, hogy csak az lehet szent, aki lehetőleg mindennap félholtra veri saját magát. E ponton is visszafelé kell fordítani a gyanúsítgatást. Nem a szentek a kificamodott lelkek, hanem a gyanúsítgatók mérhetetlenül primitívek. E téren úgy látszik, a vasalt nadrágos európai semmiben sem különbözik őserdőbeli sorstársától, aki megrémül és retteg minden rendkívülitől. A néprajzból tudjuk, hogy a vadak, akik rettegnek a fétiseiktől és varázslóiktól, és ész nélkül vágódnak hasra előttük, ha mód és alkalom nyílik, igyekeznek megszabadulni a varázslótól és a fétistől egyaránt. A rettegés együtt jár a gyűlölettel, a gyűlölet a rettegéssel. Az európai primitív azért gyűlöli és gyanúsítgatja a nagy szenvedőket, mert megfélemlíti azok nagysága. Erzi, hogy ő itt veszedelemben van. Veszedelemben az állatiassága, amelyet dédelgetve hord önmaga odújában. Ez a szűkölő állat vicsorog és agyarkodik kifelé az odúból a gyanúsítgatásokban.

Ettől függetlenül azonban az Egyház mindenkor igen óvatosan viselkedett az önfegyelmzés eszközeivel szemben. Ha valakin észrevesz bármily rendellenességet, szentté nem avatja, önmaga ellen vívott harcában senki nem tévedhet büntetlenül rossz útra. Szent csak teljesen épelméjű, érzékű ember lehet, aki tiszta és mentes minden aljas és beteges szemponttól. Aki egyébként az aszkézis, az önlegyőzés útjára lép, úgysem boldogulhat

lelkiatya nélkül. A lelkiatyanak pedig kötelessége megóvni lelkigyermekét nemcsak a kificamodott kísérletezésektől, hanem még a túlzott megerőltetésektől is. Erre példaképpen nem egy szent életét lehetne idézni.

A szent egyébként használhat bármilyen eszközt a maga harcában, csak épp azt kell nagyon távolról kerülnie, amivel Nietzsche gyanúsítja: az öröm, a szórakozás pótlékát, a gyönyört és a győzelmet abban az értelemben, ahogy ő szól róla. A szent mást nem akarhat a szenvedéssel, mint amit Isten akar azzal. A szent nem választhat olyan fegyelmi gyakorlatokat sem, amelyeket könnyebben bír, hanem csak olyanokat, amelyek kellemetlenek neki.

Mikor tagadjuk meg magunkat?

Ezt az utóbbi állítást egyébként jobban ki kell fejteni. Az önmegtagadás nem azonos az önostorozással. Aki önmagát meg akarja tagadni, azaz gyarlóságai fölé akar emelkedni, annak éppen saját gyarlóságait kell állandóan támadnia. Ha tehát valakiben – használjuk Nietzsche példáját – hajlam van a kificamodott nemi életre, az akkor lesz normális, kiegyensúlyozott, azaz szent, ha nem ostromozza magát, hanem tisztességgel megnősül, családot alapít, és tökéletesen szabályos életet él, bármennyire is húzzák természetéből kifolyó beteg hajlamai a kificamodott dolgok felé. Aki gyáva, akkor lesz erényes, ha a gyávaság ellen harcol és a nagyszájú, erőszakos természet akkor lesz erényes, ha féket rak a szájára. De nem lesz erényes a beteg természetű, ha ostromozza magát, nem lesz erényes a gyáva, ha az elvonulásban gyakorolja magát, és nem lesz erényes az erőszakos, ha szókimondásban gyakorolja magát. Az erény lényege az egyensúly, nem pedig a túlzás. A szent rakhat magára akármilyen terhet vagy terheket, de csak akkor, ha meg tudja őrizni lelke egyensúlyát. A keresztény, aki ha valóban megtalálja nemesebb hajlamait, azokon keresztül nagy és Istennek tetsző munkát végez, nagy ember lesz. De szent ezenfelül csak akkor lehet, ha önmaga lelke mélyén megteremti ama bizonyos egyensúlyt, a szabadságot és uralmat minden szenvedélye fölött.

Ez pedig hátborzongatóan nehéz út... És nincs benne semmi olyan, amit a világ nyelvén kéjesnek, gyönyörtelinek, édesnek, kellemesnek lehetne mondani.

A szentek egyébként magukkal szemben igen szigorúak, de követőiknél nem kívánják és nem is szeretik a túlzásokat. Igen kedves történetet mond el Szent Ferencről a Tökéletesség Tüköre ezzel kapcsolatban: „Egyik éjszaka, midőn a testvérek már valamennyien lepihentek, valaki éjfél tájban elkezdett hangosan kiabálni: «Meghalok, meghalok!» A testvérek ijedten riadtak fel álmukból, és nem tudták kábultságukban mire vélni a dolgot. Szent Ferenc azonnal felkelt, és így szólt: «Keljetek fel, testvéreim és gyújtsatok világosságot.» A tűz felszítása után első kérdése volt: «Melyikőtök kiáltotta, hogy meghal?» Az illető testvér rögtön jelentkezett: «Én voltam.» A Szent pedig tovább kérdezte: «Dehát mi bajod van tulajdonképpen, testvér? Miért akarsz meghalni?» «Az éhség miatt» – felelte ő. Ennek hallatára a Szent azonnal asztalt terített és hogy a testvér ne röstelljen egymagában enni, mint szeretettel teljes és gyöngéd tapintatú ember, maga is evéshez látott. Sőt parancsára a többi testvérek is mind asztalhoz ültek.

Ez a testvér, de meg a többiek is valamennyien csak kevéssel előbb tértek az Úrhoz, e miatt módfelett sanyargatták testüket. Ezért Szent Ferenc az étkezés végeztével így kezdte őket oktatni: «Drágalátos testvéreim, azt ajánlom nektek, hogy kiki vessen számot természetével. Hiszen könnyen lehetséges, hogy egyikőtök kevesebb étellel beéri, mint másikatok. Én tehát semmiképpen sem akarom, hogy az, akinek természete többet kíván, ahhoz legyen köteles igazodni, aki kevesebbrel beéri. Ellenkezőleg, azt kívánom, hogy mindenki legyen tisztában természetével, s adja meg testének, amire szüksége van, hogy az zavartalanul tudjon szolgálni a léleknek. Mert nemcsak a sok evést kell kerülnünk, hanem a túlzásba vitt böjtöt is. Annál inkább kerülnünk kell, mert Isten könyörülő szeretetet kíván és nem áldozatot.»

Az első időkben a ferencesek szerfölött sanyargatták testüket. Szent Ferenc aggódott miattuk, mer sokan meg is betegedtek közülük. Erre elrendelte, hogy csupasz testükön semmi mást ne viseljenek, mint ruhát.

Vianney Szent János, az arsi plébános, fiatal korában ugyancsak sokat sanyargatta testét. Később nem beszélt erről másképp, mint „ifjúkori túlzás”-ról. A szenvedésben egyébként annyira óvatos volt, hogy püspöke épp ezért akarta rábízni az egyik plébánia vezetését, ahol egy janzenista eretnek társaság a szenvedéssel súlyos visszaéléseket követett el – egy leány felfeszítette magát.

*

Az Egyház is többre becsüli, de a magasabb rendű életnek is jobban megfelel, ha valaki nem előidézett gyötrelmeken, hanem a sorstól vagy a Gondviseléstől kapott szenvedéseken gyakorolja magát. Ezt különben minden szent érzi, – láthatjuk életrajzaikból – hogy a magasabb rendű szenvedés, a vértanúság. Nehéz a vértanúság vágyáról beszélni, mert a vágy értelmét az utóbbi századok bemocskolták és agyonerotizálták. De mikor arról olvasunk, hogy Assisi Ferenc vagy Lisieux-i Teréz a vértanúság koronájára vágytak, akármennyire nem tudjuk elképzelni e vágy belső tartalmát és szerkezetét, bizonyíték lehet számunkra, hogy ezek a szentek – az Egyház legnagyobb szentjei közül valók – tudták és érezték, hogy az az igazi szenvedés, amit kap az ember. Épp az ő példájuk mutatta, hogy Isten mennyire másképp bánik azokkal a lelkekkel, akiket szeret, mint ahogy ezek elképzelik vagy kívánják. Ferenc és Teréz vértanúságot kívántak, Isten épp azt nem adta meg nekik – bár Ferencsel megosztotta Krisztus sebeit is.

Mi a szenvedés?

Lehet-e pontosan és szabatosan meghatározni, mi a szenvedés?

Eddig minden magyarázat nélkül, de szándékosan használtam egymás mellett több hasonló jelentésű és megközelítő értelmű szót. Ilyenek: a kín, gyötrelmek, fájdalom, türelem, tűrés, szenvedés. Ha e szavak ízét vizsgáljuk, és árnyalatát keressük, érdekes dolgokra bukkanunk rá. A kín, a gyötrelmek, a fájdalom tartalmában sok a testi, élettani vonatkozású elem, a türelem, tűrés, szenvedés, mintha lelkibbek volnának. Főképp pedig céltudatosabbak. A pokolbeli lelkek gyötrődnek, a tisztítóhelyen a lelkek szenvednek. Ebben a gyakori és általános szóhasználatban is benne van a szenvedés magasabb rendű értékelése, céltudatossága, szemben a gyötrelmek tehetetlen, reménytelen és céltalan mivoltával. Kín és fájdalom magát a kellemetlen érzéstartalmat jelenti, a gyötrelmek és szenvedés a kellemetlen érzések nyomán támadó lelki visszhangot is. Állatra ritkán szoktuk mondani, hogy szenved, inkább kínjáról és fájdalomáról beszélünk, s ha mégis szenvedést említjük, ezzel mintegy testvérünké avatjuk és pszichéjére, lelkiségére utalunk. A magyar szenvedés szó egyébként inkább a lélek állapotára utal, míg a latin passió az erőfeszítésre, amit a kín elviselése kíván. A passiónak inkább a tűrés felel meg, a latin patior, azaz tűrni igéből származik.

A szenvedés ezek szerint testi vagy lelki gyötrelmek, kínok és fájdalmak elviselése, eltűrése, elfogadása. Természetes, csak a keresztény ember számára jelent valamit ez a meghatározás, mert a nyárspolgár és a hitetlen nem lát semmi értelmet és célt abban, hogy elfogadja a kint, ezért teljesen összekeveri a szenvedést, a gyötrelmet, a kint: nem tudja megkülönböztetni. Csak egyet akar: minél gyorsabban és kevesebb fáradsággal megszabadulni tőlük.

Ezért tehát különbséget kell tennünk öntudatos és értelmetlen szenvedés között. A krisztusi szenvedés a legöntudatosabb. A nem keresztények szenvedése is lehet öntudatosabb és kevésbé öntudatos formája a gyötrelmek vállalásának. Kétségtelen, hogy minden korban és minden

időben tudott áldozni. tűrni, szenvedni az anya, a szülő gyermekéért, a hitves hitveséért, a honfi, a katona hazájáért. Véleményem szerint az egyszerű római proletárasszony vagy az egyszerű légionárius szenvedései sokkal magasabb rendűek voltak, mint a sztoikusé. Az előbbiek ugyan nem készítették maguknak finom bölcseleti mákonyi a szenvedésükhöz, de valamiért szenvedtek. A sztoikus pedig a semmiért szenvedett.

A szenvedést vállalni

Minél magasabb rendű az a „valami”, amiért vállaljuk a szenvedést, annál magasabb rendű, annál öntudatosabb szenvedésünk. Nem kell sok magyarázat hozzá, hogy megállapítsuk, mennyivel magasabb rendű dolog egy anya koplalása, aki gyermekéért teszi, mint egy zsugorié, aki azért vállalja, hogy minél több aranya legyen papírral beragasztott ablaka mögött a vasládában. Még magasabb fokú a katona halála a harcmezőn, ha öntudatosan teszi kockára életét, nem pedig azért, mert erőszakkal a hadszíntérre hurcolták. Még magasabb azok szenvedése, akik egyetemes erkölcsi elvekért, az emberi jóságért, igazságért halnak meg, mint a keresztény szentek. A zsugori kínlódásából csak saját magának van haszna, az anyáéból a gyermeknek és a családnak, a katonáéból az egész nemzetnek, a szentéből az egész emberiségnek. Minél magasabb rendű célokért vállalja valaki a harcot, annál magasabb fokú öntudat kell hozzá. A zsugori szenvedése végeredményben az önfenntartási ösztön megbetegedéséből áll elő. Az anya szenvedése az anyai ösztönben kap támasztékot és erőforrást, a katonáé a hazaszeretben és a jól felfogott közösségi érdekekben, de a szenté és a vértanúé egyes-egyedül a tiszta öntudatosságban, az igazság, a szépség és a jóság mérhetetlen szeretetében.

Valóban, öntudatosság nélkül nincs igazán vállalt szenvedés. Hiába öltözik valaki szörnyű ruhába, hiába sápasztja meg orcáját, hiába hint fejére hamut, elég egy félórás beszélgetés, hogy megállapítsuk, hogy hazudik, ha nem vállalja öntudatosan az igazságért a szenvedést. Az öntudatos szenvedőnek, – még akkor is, ha nem látja olyan bölcseleti megvilágításban az elvet, melyért küzd, mint egy tanult teológus – akkor is észrevenni a hangján, hogy tiszta ember-e, vagy sem. Az öntudatos ember hangja tiszta, látásmódja is tiszta. Egy fiatal szerzetes barátommal sokat tanakodtunk ezen a különös tünetemen. Ő a társai hangjáról megismeri, ahogyan a közös zsolozsmát imádkozzák, – melyik milyen fokban éli a tisztaság érényét. Valóban, a hazug emberek hangjában van bizonyos tévovázás – különösen, ha sokáig élnek hazug életet. A belsőleg tévova, bizonytalan ember magatartása, pillantása, hangja összehasonlíthatatlanul gyöngébb, erőtlenebb, mint azoké, akik sokat próbáltak, sokat szenvedtek.

Minthogy a szenvedéshez tudatosság kell, a szenvedés maga öntudatosít. Ebben rejlik minden aszkézis, minden gyakorlat lényege, kezdve a pusztaság testgyakorlástól, a vizsgára készülő diák erőfeszítésein keresztül a keresztény szent aszketikus erőfeszítéséig. Minden, amibe bekapcsolom az erőfeszítést, a fáradalmat, a szenvedést, tisztábbá válik előttem, és én tisztábbá válok általa. A hindu jogit és a keresztény szentet megvetik ma még, de eljön az idő, amikor tudatosan és tudományosan alkalmazzák az élet minden területén azokat az alapelveket, amelyeket ők dolgoztak ki, és ők tartottak fenn, az egyik természetes síkon, a másik természetfeletti. Azáltal, hogy valamely igazsággal megküzdöm, mélyebben szívom magamba annak lényegét, mert részleteibe is bele tudok hatolni.

Mennyiség vagy minőség?

A szenvedés tehát, amelynek széles a skálája, az egyszerű kényelmetlenségtől, a mindennapi apró lemondástól, a türelmes tanulástól kezdve a kínhalálig. Szent Lőrinc tüzes rostélyáig, természetes, evilági síkon is nemcsak felhasználható, de nélkülözhetetlen része,

eleme az életnek. Gyermekkoromban sokszor meghökkentem, mikor a pap a gyóntatószékben bűneimért elégtételül azt rendelte, hogy imádkozzam el egy Hiszekegyet, egy Miatyánkot és egy Üdvözlégyet. Mindig sokkal súlyosabb elégtételt szabtam volna ki magamra. Azóta azonban sokszor arra gondolok, hogy az Egyház az ilyen igazán egyszerű kis elégtételekkel nem arra akar-e figyelmeztetni bennünket, hogy az apró lemondások is beletartoznak a szenvedésnek abba a mérhetetlen nagy hullámba, amely a világon lüktet az egektől a legkisebb atomig, és az öntudatos vallásos ember a legegyszerűbb fáradalom értékét is felemeli a természetfeletti világba. A gyermek, akinek most nyílik értelme, ha lemond a falatka süteményről, együtt küzd a hőssel és a szenttel az igazság, a szépség és a jóság egyetemes diadaláért a világon.

Még jobban ki kell domborítani a szenvedés földi értelmét és hasznát. Mint előbb említettem, abban látom a szenvedés lényegét, hogy a ránk zúduló csapást, kellemetlenséget elfogadjuk, szembefordulunk önmagunkkal és magunk ellen harcolva, magunkban állítjuk fel először a világegyensúlyt. Valóban, csak ez a két út adódik az ember számára: vagy legyőzi önmagát, vagy szüntelen fut a tűnő pillanatok után, s azokon keresztül kísérli meg a győzelmet. A sátán az utóbbit ajánlja, mert ő így reméli legyőzni a világot, s így vél uralkodhatni felette. De épp itt bukik meg a sátáni elv: aki nem állítja fel önmagában a helyes egyensúlyt, ösztöneit nem illeszti bele az erkölcsi rend korlátaiba, az soha nem uralkodhat sem saját magán, sem másokon, mert ösztönei elragadják. Az Egyház és Krisztus is harcot hirdetett és hirdet. De a rendért! Nietzsche pedig csak a hatalomért. A világon csak egyetlen győzelem lehetséges: a belső béke és az egyensúly. Mindenki, aki nem a belső egyensúlyért harcol, a béke ellen harcol. Ideig-óráig felülhet a világ tetejére, de ha ellensége az egyensúlynak, lefelől sajátról fordul fel alatta, mint ezt a közelmúltban elég tisztán szemlélhettük.

Azé a világ, aki lemond róla

Egyensúly csakis önmegfékezéssel jöhet létre a világon. Az önmegfékezéshez csak az ért, aki tud szenvedni, tűrni. Krisztusnak tehát a leghétköznapiabb dolgokban is igaza volt, mikor arra figyelmeztette az embert, hogy azé a világ, aki le tud mondani róla.

A szenvedés tehát evilági és földi vonatkozásban is választó pont. Nem lehet kihagyni senkinek a számításából. Aki nélküle vagy ellene számít, azaz aki szenvedésmentes földi paradicsomot akar, végül földi poklot hoz magára is, a világra is. Minién társadalom, minden kormányforma akkor és ott bukott meg, mikor a tűrés és a lemondás elvét megtagadták. Mi az osztályuralom? Egy osztály megtagadja a tűrés, a lemondás és a szenvedés törvényét, és magának földi paradicsomot akar berendezni, Mi a zsarnokság lélektana? Egy valaki megtagadja a kölcsönös tűrés, lemondás törvényét, és csak uralkodni akar, csak felülmaradni. Aki megtagadja a törvényt, jogot ad másnak is, hogy megtagadja őt.

Ez egy mondatban összefoglalva, minden háborúság és minden felfordulás története.

IV. Miért éppen a keresztt?

A szenvedés kérdése azonban mérhetetlenül bonyolult lett azóta, hogy Jézus Krisztus, Isten Fia lejött a világra és a keresztfán kínhalált halt a legembertelenebb gyötrelmek között. A szenvedés nélkül talán csak mérőföldjelző volna a szellemi fejlődés útján, de így a világ fiainak és a Sátánnak: botránykő. Micsoda Isten és micsoda Megváltó ugyanis az, – kérdik ezek – aki lejön a világra, és azzal váltja meg őket, hogy keresztfeszítetteti magát, és szenvedésre buzdítja az embert.

A megváltást minden ember akarta és akarja. A bűn, a halál és a szenvedés igájából mindenki szívesen szabadulna és szabadult volna mindig. De Krisztus felháborította az örök nyárspolgárt. Arcul csapta egyszersmindenkorra őket, minden reményüket. Ők egészen mást vártak a Megváltótól.

Először is hallatlan botrány, hogy titokban született meg, rongy istállóban, kis faluban. Micsoda Megváltó ez? – kérdezik azóta is az összes pohos írástudók és a lúdnyakú okos vének.

Milyen Krisztus kell a nyárspolgárnak?

Ha Isten az ő kedvük szerint akarta volna megváltani a világot, akkor Jézusnak másképp kellett volna lejönnie a földre. Nem éjszaka, lopva, hanem fényes nappal, lehetőleg ünnepnapon, amikor a birodalom fővárosában, Rómában sokan sétáltak a piactéren, vagy esetleg, amikor épp győzelmi felvonulását tartja valamelyik hadvezér. És nem tehetetlen kised formájában kellett volna megérkeznie, hanem hatalma teljében, gyémántos koronával a fején, arcának ragyognia kellett volna, mint ezer napnak együtt. A Napot kellett volna kettészakítania, és azon leszállni a Fórumra, angyal harsonaszó közben, hogy álmélkodjanak a Suburba lakói, és a szenátorok hagyják ott székeiket és fussanak az utakra. Át kellett volna vennie a hatalmat Augustustól, és azóta is magának személyesen kellene kormányoznia a világot. Persze, az embernek örök életet kellett volna adnia, el kellett volna üzni a halált, a rosszra való hajlamot és a szenvedést.

De micsoda Isten az, aki meghal és szenved?

Azonban a hívő előtt is rejtély, félelmetes és nehéz kérdés, miért épp a Keresztet és a szenvedést választotta Krisztus a megváltás eszközéül. Jó volna, ha erre olyan feleletet lehetne adni, amelyet a kor kíván. Olyan képletbe sűrítendő feleletet, mint amelyet a kör kerületének vagy a gömb köbtartalmának kiszámítására használnak. Ilyen feleletről azonban nem lehet szó, mert a szenvedésben nincs semmi mechanikus. A szenvedés épp ellentéte a gépiességnek.

Elegendő felelet-e az, ha azzal indokoljuk a keresztet, hogy Isten Fia emberré lett, mert abban az alakban és abban a sorsban akarta elvégezni a megváltás művét, amelyben mi élünk? Továbbra is fennáll a kérdés, miért sorsunk a szenvedés? Úgy látszik, hátrább kell pillantanunk, az idők messzeségébe.

Természettudomány vagy dráma?

A kor okosai egyszerűen azzal intézik el a bűnbeesés tanát, hogy mítosz, monda, melyet a zsidók Babilonból vettek át, egyébként pedig meg lehet találni a világ minden népénél valamely alakban. Ezt mondják, és fölényesen napirendre térnek az ügy felett. Ezek a mítoszok és mondák már hoztak a világnak egy pár meglepetést, de ezektől függetlenül sem intézhetjük el mi ilyen könnyen ezt a hagyományt, mely valóban a legkülönbözőbb alakban megtalálható minden népénél, ameddig csak vissza tud vergődni a történelemben a kutató elme. Az egyszerű tagadás szerintünk ugyanolyan felületes álláspont, mintha valaki azt mondaná, hogy azért

helytelenek a mi számtani alpműveleteink, mert az araboktól vettük át. Kétségtelen, hogy a világban ősi, kezdettől eredő törés, szakadás, konfliktus nyomait és következményeit látjuk. A világ teremtése és fenntartása természettudományos tény, vagy tények sorozata, de az oka drámai, szellemi, lelki. Ezért sem lehet kifejezni a végső okokat természettudományosan, azaz mechanikusan, gépiesen, hanem csakis olyan jelenségekkel, amelyek valamiképpen személyek jelenlétére utalnak a dolgok mélyén, a dolgok mögött. Nem akarok itt az okság elvével előhuzakodni. s azon vitatkozni, hogy lehetséges-e a világ önmagától való örök léte, csak a szenvedésre hivatkozom. Lehetséges-e a gépben szenvedés? Lehetséges-e benne egyáltalán fájdalom? Nem azt bizonyítja-e a szenvedés, a fájdalom, hogy egy drámának, tragédiának vagyunk részei és hordozói, amely kozmikus mélységekben zajlott és zajlik le?

Minden fájdalomban, minden szenvedésben konfliktus van. Két érték ütközik össze: két létező, két igazság, két törvény. Minél magasabb fokú a létezőben az öntudat, annál nagyobb és hevesebb az összeütközés nyomán támadó visszhang. A hegyről fájdalom nélkül omlik le a lavina, az ember feljajdul a tövis nyomán. A természet többi részében fájdalom nélkül zajlik le, tehát természetes a változás, az összezsugorodás: csak az eleven létező sikolt fel a változás nyomán. Ezt másképp megmagyarázni nem lehet, csak ha elfogadjuk az emberiség által fenntartott hagyományt: a magasabb rendű eleveneknél nem természetes dolog a szenvedés és a halál, hanem konfliktus eredménye, amely oly régen történt, az első embernél, hogy mindannyian részesei lettünk, akik megszülettünk.

Szabadság és szenvedés

Ez a konfliktus összezsugorodás nyilván nem lehetett más, mint az, hogy az első ember szembehelyezkedett, eltért és elszakadt valamely belső alapvető törvénytől, attól a törvénytől, amelyet az őt létrehozó személyes teremtető Ok neki sorsul, az ő természetétől szánt: az engedelmség törvényétől. Az emberi szabadakarat egyik legmélyebb bizonyítéka a szenvedés. Szembehelyezkedés szabadság nélkül nem képzelhető el. Ha viszont az embernek szabadakarata van, mennyivel inkább kell, hogy szabadakarata legyen annak az Oknak, amely őt teremtette. A szenvedés tehát figyelmeztet és utal arra, hogy a mi Okzónk és teremtetőnk személyes jellegű. Valóban természetes és magától értetődő, hogy a szenvedő ember mindig hamarabb jutott el a személyes Isten fogalmához, mint a jóllakott és a kényelemben élő. A szenvedés örök figyelmeztetés számunkra, hogy ez a világ nem végleges helyünk, hanem magasabb rendű létből jöttünk, és magasabb rendűbe megyünk. Ha az ember gépiesen élő, ön- és fajfenntartó gép, szerkezet vagy állat lenne csupán, soha nem szenvedne. A szenvedés óvja meg tőle, hogy azzá váljék.

Amilyen semmitmondó jelentőségnek látszik a szenvedés az előtt, aki fél tőle, olyan mély értelmű, sokatmondóvá válik annak számára, aki bele mer tekinteni mélységeibe. Természetünkbe oltott tanítás az élet értelméről, örök prédikáció, mely újból és újból megkezdődik. A szenvedés büntetés, de egyúttal biztatás, reménysugár és vigasztalás, hogy eljutunk a magasabb létbe, melyről vágyaink sutognak. Mily egyszerű volna a sátán dolga, ha nem volna szenvedés. Mily könnyen meg tudná tévesztetni az embert. Egy csepp sem lehet csodálkozni, hogy mindent megtesz a világ démona, csak félremagyarázhatja a szenvedés értelmét és a földi paradicsomnak, a pillanat varázsának egyre megújuló délibábjával elterelje róla az emberek figyelmét.

Minthogy a világ végső teremtető Oka, Isten szabad és személyes lény, ezt a világot szabad elhatározásból teremtette: szeretetből. Ebben a világban mindennek megszabta a maga helyét és rendeltetését. A szeretetnek azonban az a törvénye, hogy viszonzszeretetet kíván. Ezért teremtetett olyan lényeket, akiknek szabadakarata van. A szabadakaratnak viszont az a természete, hogy szembehelyezkedhet a renddel, és azzal, aki őt és a rendet megalkotta. Isten előre látta, hogy ebből konfliktus támad a világban, de mégsem mondott le a szabadságról,

hiszen akkor a világnak és önmaga lényének mondott volna ellen, a szeretet alapvető és mindent fenntartó törvényének.

Az, hogy az angyalok egy része és az első ember szembehelyezkedett a Teremtővel és az ő törvényeivel, a szó szoros értelmében bolond és őrült ötlet. Ezek, a bukott angyalok és csábításuk nyomán az ember is, megfélelkeztek a maguk szerepéről, el akarták hagyni a helyüket, ahová az Isten őket állította, maguk akartak olyanok lenni, mint az Isten. Valóban bolond ötlet ez. Lehet-e a mű olyan, mint az alkotója? Minden bűnnek a végső gyökere őrület, bolondság, rögeszme, – de ezért a rögeszméért felelős az, aki átadja magát neki. Főképp felelős a legelső mániákus, a legelső, aki átadta magát rögeszmének, Lucifer.

A Mű, amely fellázad az Alkotó ellen...

Talán valóban ez az ősbűn, az idők elején történt összeütközés lényege: a mű szembehelyezkedett az Alkotóval. A múlt század racionalistái, észhívói sokat gúnyolódtak azon, hogy az emberek – a keresztények is – mindig a maguk képére és hasonlatosságára alakították, illetve találták ki isteneiket és a keresztény Istent is. Pedig épp fordítottja történt és történik minden lázadásban Isten ellen. Az első észhívó racionalista Lucifer, a legokosabb angyal vetette fel a félelmetes gondolatot: legyek olyan, mint Isten, megkísérlem Isten nélkül élni. Egésznek, teljesnek lenni, mámorító gondolat, nem is csoda, ha beleőrült ez a lángelme is. De ha minden mű olyan akar lenni, mint az Alkotó, akkor szükségképpen összeütközik a többi teremtménnyel.

A mű csak úgy lehet teljes, ha mint mű akar teljes maradni. De ha legfőbb akar lenni, ha mindent magának akar alávetni, akkor szükségképpen szembekerül a többi teremtménnyel, amely mind egész akar lenni. Ebből pedig más nem származhatik, mint gyilkos viaskodás: „a létért való harc”, „mindenki harca mindenki ellen”, az általános őrjöngés és pokol. Az ördög is „boldogságot”, sőt rendszert akar, amióta csak fennáll a világ. Az ő rendje azonban egy részlet, egy teremtmény belső világának rákényszerítése az egész mindenségre. Ez pedig – mindenki előtt nyilvánvaló magyarázat nélkül is – semmi egyéb, mint a legteljesebb önzés. Az ördög önző, a hívei is önzők. Az ő boldogsága csak az ő boldogsága. A sátán természeténél fogva zsarnok és despota. Tessék elképzelni azt a zűrzavart, amit az angyalok egy részének lázadása jelentett. Mindegyik Isten akart lenni, tehát mindegyik harcolt mindegyik ellen is, azon kívül, hogy mind harcoltak együttesen Isten ellen. Ez az igazi káosz, az igazi zűrzavar. A sátáni rend, a „létért való harc” a legteljesebb világfelfordulás, az ördög igazsága: „relatív”, viszonylagos, részlet igazság, a legteljesebb szellemi sötétség. (Nem einsteini relativitásra és annak filozófiai vetületeire gondolunk itt, hanem arra, amit mindennap hallani mostanában, hogy „minden igazság relatív, ami igaz az egyik embernek, az nem szükségképpen igaz a másiknak”).

Ha jól megfigyeljük: ezeknek az évtizedeknek a közszelleme, – újra hangsúlyozzuk, hogy minden tiszteletünk a nagyszerű eredményeké, amelyeket e század elért – ez évtizedek szelleme sokban emlékeztet a sátáni alaptörvényekre.

Ennek a kornak az alaptörvénye a létért való harc. Tehát nem az igazságért és az igazságtalanság ellen, hanem a létért. Minden létező különszakadt ebben a korban, és külön küzd a többi ellen. Ez nyomta rá ezekre az utóbbi századokra minden nagyszerűség mellett is a sátán jellegét.

Az őrület ellenszere

Isten látta a konfliktust, amelyet a szabadakarat idéz elő a világon, ezért ellenszerről gondoskodott. Kettőt tehetett: Vagy megszünteti a szabadakaratot, és a mechanizmust, gépiességet teszi úrrá a világon, vagy teremti, lehetővé tesz olyan funkciókat, működéseket, olyan magatartást a teremtmények számára, amelyek lehetővé teszik ezeknek, hogy

visszailleszkedjenek a rendbe, ahonnan a sátáni ötlet nyomán kiszakadtak. Ilyen működés, magatartás egyrészt maga a szeretet, de ennek gyakorlati konkrét megvalósulási formája a megbolygatott világban: a tűrés, a szenvedés. A szenvedés a legméltóbb felelet az Isten teremtő szeretetére. Az Isten teremtő szeretete szabadakaratából fakad: a Teremtő szenvedő szeretete szabadakaratból fakad. Ez az egyetlen mód, ahogyan rendbe lehet hozni a világ megbomlott egyensúlyát a nélkül, hogy annak természetét, szerkezetét megbontanánk és a lélek alapelemét, a szabadságot megszüntetnék. Ez a megfelelő ellenszere az ördög tevékenységének: az erőszaknak.

Ezért választotta a Teremtő is, midőn teremtménnyé változva egyik személyében megváltást akart hozni a világnak, a szenvedés útját. Ha Jézus Krisztus hatalomban és dicsőségben jön el, talán színesebb tünemény lett volna, de így, hogy kereszten kínhalált halt – tudományosabb és természetesebb megváltói működése. A legragyogóbb világszínház sem ér fel egy csöpp vérrel, még emberivel sem, nem méghogy istenivel. Krisztus ellenségei természetesen nem tudnak megbékülni a megváltásnak ezzel a módjával, mert ők azt követelték és követelik, hogy az élet és a világ szerkezete változzék meg. Krisztus pedig a kereszten az életnek és a világnak nem a szerkezetét akarta megváltoztatni, hanem az irányát...

*

A megváltás nem a szenvedés eltörlése, hanem a szenvedés lényegének az érvényre juttatása. A szenvedést nem törölte el Jézus megváltói működésével, mert akkor meg kellett volna szüntetnie a szabadakaratot, – amit egyébként mindig akar az ördög, és akarnak az ő hívei, mihamarabon hatalomra jutnak. (Ezért tipikusan terrorista az ördög és ezért ördögi minden terror.) Jézus a szenvedés céltalanságát szüntette meg, a szétszórt és céltalan szenvedéseket összefogta, és célt adott nekik, hogy az emberi erőfeszítéseket csokorba kösse, a könnyet összegyűjtse egyetlen céltudatos világformáló erővé. Elment a szenvedésben a legvégsőig, hogy mi is elmehessünk a legvégsőig, ártatlanul szenvedett, hogy mi is tudjunk ártatlanul szenvedni. Ártatlanul szenvedett, hogy szenvedéséhez ne tapadjon semmi földi szenny, bűn, véték, ami földi viszonylatban bűnhődés jelleget adhatott volna a Keresztnek.

Így lett a gyalázat fájából a dicsőség szimbóluma. Emmerich Anna Katalin látomásaiban félelmetesen kifejező erővel mondja el Brentano, hogy mikor felállították a keresztet, az teljes súlyával, egy rettentő zuhanással belezökkent a gödörbe. Ekkor maga a pokol is rémülten érezte a lezuhanó kereszt lökését, és még egyszer nekítámadt eszközeiben dühvel és gúnnnyal”. A régi festők kedvenc motívuma, hogy Jézus egyenesen a sárkány torkába döfi a kereszt alsó szarát. Valóban, a Kereszt benne áll a Sárkány torkában, s az rettenetes kínjában csillagokat söpör le az ég boltozatáról.

*

Az új fizika és új bölcsélet azáltal, hogy a negyedik dimenzió és a relativitás tanával a tér és az idő korlátait döntögeti, tulajdonképpen a teológiának tesz szolgálatot. Ha eldobjuk a tér és az idő fogalmát, akkor könnyebben meg tudjuk közelíteni elménkkel és képzeletünkkel, hogy Jézus kereszttáldozata mindmáig tart az Úrfelmutatások meg nem szűnő egymásutánjában. Ha az időt és a teret ki tudjuk kapcsolni, mint az élet felületi tényezőit, amelyek mélyén az örök isteni jelen ragyog, akkor mi tulajdonképpen benne élünk a világ teremtésének és megváltásának örök jelenében. Akkor a mi szenvedéseink igen könnyen egybekapcsolhatók Jézus szenvedésével, akkor nincs a földön hiába kicsorduló könny, semmibe foszló sóhaj, fölöslegesen kicsöppenő vér. Mindnyájan, akik szenvedünk, nemcsak szövetségben, de a legteljesebb egységben élünk Jézussal, a Második Isteni Személlyel. Akkor a szenvedés nem hiábavaló gyötrelem, hanem isteni funkció, felmagasztalódás az isteni létbe, istennéválás.

Így érthető meg a szentek vágya a szenvedés után. Nem a kellemetlenség miatt vágyódnak ők a kellemetlenség után, hanem a dicsőülésért. Ők a világ legnagyobb szellemei, nagyra vágyóbbak, mint Nietzsche, mert az csak Übermensch, emberfeletti ember akart lenni, de ezek az Isten drámájában akarnak részt venni és a Második Isteni Személy segítőitársaivá és részeseivé akarnak válni.

V. A kereszt árnyéka a világon és a történelmen

Az előbbi fejezetben egy mondat úgy szól, hogy Jézus Krisztus az ő megváltói működésével a világnak nem a szerkezetét, hanem az irányát változtatta meg. Lehetnek olyanok, akik ebben a megállapításban hajlandók kevesebbet látni, mint az ellenkezőjében. Éppen azok hajlandók ezt gondolni, akik többre tartják a cirkuszt és a kenyeret, mint a szabadságot. Mert Jézus, ha „többet” akart volna tenni, kevesebbet tett volna. Ha felforgatja az atomok törvényét, ha lehetetlenné teszi a fájdalmat, a bajt, a bűnt, akkor el kell vennie a szabadakaratot, a hitet, a reményt, el kell gépiesíteni a lelki életet, azaz meg kell szüntetnie az ember voltát, meg kell szüntetnie a szeretetet és mindent, ami a világon érdekes. Élvezőgéppé, értelmes állattá kellett volna változtatnia minket. Márpedig csak az elzúllott és tunyaságba fulladt nyárspolgárnak több ez, mint a szabadság, amely meghagyja az embernek a világegyetemben a kiszolgáltatottságot, de a nagy önálló cselekvések lehetőségét is.

Nem, Jézus nem azt tette. Nem rendezett be a kényelemre vágyódóknak, a nyárspolgároknak meleg és kényelmes aklot. Épp ellenkezően: felszaggatta a világ berozsdásodott ajtajait, és engedte, hogy a világegyetem, a rend hideg, de tiszta levegője végigsüvöltsön a Világ Fejedelmének áporodott levegőjű birodalmán. Alászállása a Földre nem a nyárspolgárok békés elpihenésével fejeződik be, hanem a kalapácsok csattogásával a Kereszten, a tompa morajjal a sírok mélyéből, a templom kárpitjának kettérepedésével, a sírról elhengeredő kő dübörgésével, amitől kiesett a tűzkosár a katonák kezéből, a pünkösdi zúgással és – az Apokalipszissal a végső és félelmetes drámával. Csak ez után jön az új ég és új föld, a mennyei Jeruzsálem.

*

Ez az irányváltoztatás a világegyetemben sokkal mélyebben alakított át mindent, mintha minden a kényelem, a kék, a nyárspolgári nyugalom törvényei szerint merevedett volna egyetlen örökkévaló és tunya pillanattá.

Minden átalakult.

Tehetetlen-e a szenvedés?

Átalakult elsősorban maga a szenvedés.

Szándékosan hagytam ki az egyik előző fejezetből, a tévedések közül, hogy az emberek, a felületesek azt hiszik, hogy a szenvedés – passzív, a türelem – negatívum, a lemondás – veszteség, az alázat – értékcsökkenés. Lehet, hogy van olyan keresztény is, aki mindezeket hiszi, és így akarja gyakorolni ezeket, de az téved. Az a szenvedés, amelyben semmi egyéb nincs, mint passzivitás, tehetetlenség, nem Krisztus szerint való, hanem egyszerűen tehetetlenség, bárgyúság, gyávaság és ostobaság. „Amikor szenvedek, akkor vagyok hatalmas” – mondja Szent Pál. Mert szenvedni annyit jelent krisztusi értelemben, mint szembefordulni azokkal az erővel, amelyek ösztöneimen, vágyaimon, testemen, szellememen és a világon keresztül egyre csak sodorni akarnak engem. Aki féktelen, nem győzedelmes, hanem legyőzött; ha betegségemben, bajomban, sebeimen, megaláztatásomban jajgatok, sírok, üvöltök, legyőztek engem és visznek magukkal a világ erői; ha nem merem megmondani az igazat, hanem hazudok, hogy hízelegjek a hatalomnak, legyőztek. Az igazi hősök a vértanúk, akik nem ölnek, nem gyilkolnak, – hanem szemébe mosolyognak a zsarnokságnak, és meg merik mondani az igazságot a hóhérok előtt is.

Miért halálos a halálos bűn?

Az embert az erőfeszítés teszi önmagává. Ha vágyainknak engedelmeskedünk, akkor mi nem vagyunk egyebek, mint vágyak, ha csak jajgatni tudunk, akkor nem vagyunk egyebek, mint jajszavak, önmagunk igazi arcát a világból az ellenállás emeli ki. Krisztus nem a vágyak ellensége és nem az életé, de azt akarja, hogy váljunk önmagunkká, és szeressük jobban önmagunkat, mint a vágyainkat. Az ördög hazugsága, hogy olyanok leszünk, mint Isten, ha Vele és a törvényeivel szembefordulunk: végső fokon öngyilkosságra biztat. Mert ha mi, részletértékek, teremtmények, elszakadunk önmagunk értelmétől, azaz attól, hogy teremtmények vagyunk és részletértékek, akkor nem Isten leszünk, hanem semmi. Ezért valóban „halálos” a halálos bűn. Ezért él örökké boldogan az, aki ellene mond azoknak az erőknél, amelyek szerteszét akarják cibálni és robbantani, ezért érdemes inkább szenvedni, és ha kell a keresztre, a kínpadra menni, mint gyáván meghunyászkodni, tétlenül heverni. Ezért él örökké az, aki meg tud halni.

Nietzsche érezte, hogy a szenvedés nem passzív. Ezért mondja, hogy a szent „önmagát mint valami harcteret tekinti”. Főlényesen akarja elintézni, egy kézlegyintéssel. A gyanútlan olvasó szeme elkáprázik a főlényes kézlegyintéstől, és hajlandó az emberben lezajló harcot s küzdelmet mellékes, járulékos ténynek tartani, a szent „beteges természetének” számlájára írni. Így aztán elhiszi, – és elhitte a világ Nietzsche-nak, hogy az a hős, aki erőszakoskodik, féltelenkedik, gyilkol, azok pedig, akik legyőzik önmagukban az állatot, a gyilkost, a ragadozó bestiát, azok – természetellenesek és rabszolgalelkek.

A keresztyén erőfeszítés, a keresztyén áldozat, a keresztyén szenvedés, a krisztusi türelem egyáltalán nem passzív, nem tehetetlen, hanem nagyon is kemény és határozott viselkedés, sőt tevékenység, cselekvés.

*

De az eszközei mások, mint az erőszaké. Krisztus úgy akarta megváltani a világot, hogy megmaradjon a szabadság és a szeretet. Ezért lépett a szenvedés útjára, a kereszttúra. A szenvedés a szeretet és a szabadság legtökéletesebb egybeolvadása. A pogány szabadsága tulajdonképpen szabadosság és féltelenség, szeretete pedig kívánság és önzés. Ezért a pogány a maga szabadságát csak addig tudja megvédeni, fönttartani, amíg féket nem raknak rá, amíg nem korlátozzák, amíg nem találkozik nagyobb erőszakkal, mint amit ő tud kifejtteni. Akkor vagy meghunyászkodik, vagy összetörik, vagy kétségbeesik. A keresztyén szabadságát nem tudja megtörni az erőszak. Bizonyítékul lehet felsorolni azt a sok vértanút, akinek szabad lelkiismeretét nem tudta megtörni a római bíró kegyetlensége és erőszakoskodása. Elégített Lőrinc oldala a tüzes rostélyon, megnyúzhatták Bertalant, megtörni mégsem tudták őket, mert oly nagy volt bennük az erő, hogy Szent Ágotát négy ökörrel sem tudták elmozdítani helyéről.

Egyébként a népekben a maguk történetének hajnalán kezdetlegességeik között is sokszor ott él a természetes erkölcs, amely a kinyilatkoztatottnak messzi visszfénye, és ott él bennük a szabadság is. Ilyenkor föl tudnak mutatni olyan embereket, akik ha kell, meghalnak a becsületért és a szabadságért. De ez az erő csak addig van meg bennük, amíg nem találkoznak a kényelemmel és a hatalommal. A kényelem és a hatalom a pogány embert éppen úgy, mint a pogány népet előbb vagy utóbb a züllésbe buktatja. Minden pogány kultúra a csőd felé csúszik, minél jobban kiteljesedik benne a pogányság, minél nagyobb kényelemhez és hatalomhoz jut. A pogány kultúra, ha elért egy bizonyos magaslatra, ott megáll, megmerevedik, és nem tud megújulni. Nem tud megújulni éppen azért, mert a pogány ember nem tudja összekapcsolni a szeretet és a szenvedés két sarokpontját. Nem tud és nem hajlandó önmagával szembefordulni és nem akar erőfeszítést.

Szenvedés és szeretet

Krisztus legfélelmetesebb cselekedete az volt, amikor egybekapcsolta a szenvedést a szeretettel, ezt a kapcsolatot annyira hangsúlyozta, hogy még az ellenség szeretetét is megkövetelte. Ki az ellenségünk? Az, aki a szenvedést készakarva, ártó szándékkal okozza. (Bár nagyon sok fájdalmat okoznak szereteteink is.) Jézus nem engedi a szenvedést összekapcsolni a gyűlölettel, még a hóhér, az ellenség előtt sem. Ragaszkodik hozzá, hogy a szenvedés mindenkor tiszta maradjon. Ezzel töri meg a vérbosszú bűvös körét, ami a pogányságnak alapvető törvénye. A legsötétebb és legkegyetlenebb pogány elv, szemet szemért, fogat fogért. Első pillanatra a felületes szemlélő előtt természetesnek, magától értetődőnek látszik. A pogány önérték megköveteli a bosszút. Lényegében ezt mondja: gyilkold meg a gyilkost. Igen ám, de ha meggyilkolod a gyilkost, akkor magad is gyilkos leszel, tehát e szerint az elv szerint téged is meg szabad, sőt meg is kell gyilkolni, mert az élethez való jog törvényét felborítottad. De akkor nincs vége a vér áradatának.

Most, mikor a keresztény rend gúzsba köti az emberben a bestiát, sokan azt hiszik, a kultúra által lefojtott bestiák közül, hogy a vérbosszú ideje kielégülést, boldogságot és mámort adott annak idején azoknak, akik hódoltak neki. De ha megnézzük az egykorú vallomások, azt látjuk, hogy a vérbosszú úgy ülte meg az antik görög világ emlékezéseit, mint sötét, kegyetlen, véres köd. A vérbosszú szolgálai keserűen panaszkodnak s jajonganak a kegyetlen zsarnok igájában. Krisztus parancsa tiszta és határozott: szüntessetek be minden gyilkosságot, ne csak a gyilkost üldözzétek, hanem magát a gyilkosságot is. Ezért kell a bosszú helyébe odaállítani a megbocsátást, és a büntetést visszaszorítani az igazságszolgáltatás területeire. Aki pedig azt hiszi, hogy megbocsátani nem jelent nagyobb hősiességet, mint alattomban leszúrni az ellenséges család valamelyik tagját, próbálja meg egyszer megbocsátani csak a legegyszerűbb, a leghétköznapiabb bántalmat is szívből igazán és teljesen.

*

Jézus Krisztus azáltal, hogy a szeretetet, a szabadságot és a szenvedést egybefűzte és rámutatott mélyebb és lényegbeli kapcsolataikra, akkor is átalakította volna a világot, ha nem volna Isten, a második isteni Személy, Isten egyszülött Fia. Szenvedni tudással oly erőt adott hívei kezébe, amelyen valóban a pokol kapui sem vesznek erőt. S azáltal, hogy bedobta a szeretetet teljes és szabad szenvedés fogalmát a világtörténelembe, meghatározta, és új útra térítette annak irányát. Az evangélium tanainak elterjedését nagyban elősegítette a hithirdetés, a keresztény lángelmék sok bölcséleti erőfeszítése, segítette a pápai diplomácia, a kard, a politika, de legfőképpen segítette a keresztények szenvedni tudása. Az apostolkodás leghatalmasabb eszköze a szenvedés.

Az, ami Krisztus kereszthalála és föltámadása óta a történelemben végbement, végső fokon nem magyarázható a Szentlélek közreműködése nélkül. A Szentléleknek pedig egyik leghatalmasabb eszköze, hogy felvértezi az ő híveit a szenvedésre. A történelmet sokféle szempont szerint írták már meg: politikai, hadi, gazdasági, társadalmi, szellemtörténeti nézőpontok szerint. De meg kellene írni minél többször a Szentlélek szempontjai szerint. Úgy érzem, hogy a Szentlélek küzdelme a Sátánnal kimutatható a történelemben Krisztus halála és feltámadása óta.

A Szentlélek és a Sátán a történelemben

A Sátán viaskodik az evangéliummal, de újból és újból vereséget szenved. Változtatja taktikáját, újból és újból cselfogásokhoz folyamodik, de végül mindig csak megtörik, s minden erőfeszítése a Szentlélek céljait szolgálja. Nem hiába mondja a francia közmondás, hogy a

Sátán a Szentlélek szolgája. Minél dühödtebben támad Istenre és az evangéliumra, annál inkább szolgálja azt akarata ellenére is.

Mikor Krisztus feltámadt, felment a mennyekbe és az apostolok magukra maradtak, a Sátán a legkezdetlegesebb eszközt vette elő, a terrort, az erőszakot. A kereszténység első háromszáz esztendeje tele van vérrel, fájdalommal és gyötrellemmel. A tíz keresztényüldözés nemhogy megtörte volna, hanem uralomra juttatta a kereszténységet. Minél kegyetlenebb volt az üldözés, annál magasabban lobogott a keresztényekben a szeretet Jézus iránt, annál hősiesebben haltak meg. Egy fennmaradt levél így jellemzi az első keresztényeket: „A keresztények sem otthonukban, sem nyelvükben, sem ruházatukban nem különböznek a többi emberektől. Görög és barbár városokban laknak, ruházatra, lakásra, életmódra nézve alkalmazkodnak a hazai szokásokhoz, azonban nem győzzük eléggé csodálni különös viselkedésüket. Itt laknak a mi házainkban, és mégis, mintha idegenek lennének, mindenük közös a többi polgárokkal, és mégis úgy tűnnek mindent, mint az idegenek. Testben élnek és mégsem a test szerint élnek, a földön járnak, és mégis a mennyországban tartózkodnak. Alkalmazkodnak a fennálló törvényekhez, és az életmódjuk a törvények fölé emelik őket. Mindenkit szeretnek, és mégis mindenki üldözi őket. Nem ismerik, és mégis elítélik őket, megölik őket, és mégis élnek, szegények, és mindenkit gazdaggá tesznek, szükségét szenvednek, és mindenben dúskálnak... Megvetik őket, és ők áldást sugároznak, gyalázzák őket, és mindenkinek megadják a tiszteletet.”

A Sátán terrorjára és erőszakoskodására a Szentlélek a vértanúk vérével felelt, és az üldözés felett a megbocsátással győzött. Belzebub, az ördögök fejedelme azóta is fél a vértanúktól. Csak a messzi tájakon, a missziós területeken kószáló szolgái, az elmaradt démonok ugranak neki az evangélium szolgáinak véres erőszakkal. Mikor tehát eredménytelen maradt az ördög szempontjából a terror, fordított egyet módszerein, és a hatalom odanyújtásával akarta tönkre tenni a kereszténységet. Valljuk be, hogy sokkal ügyesebb és veszedelmesebb ez az utóbbi. A vérengzés nagyon feltűnő, nagy zajt csap. Ez pedig felkelti a figyelmet, az emberek megdöbbennek és gondolkozni kezdenek. Ez pedig a legnagyobb baj a Sátán és az ő hívei számára. Meg kell tehát akadályozni a gondolkozást. Aki hatalmon van, az könnyebben megfélemlszik az óvatosságról, elkényelmesedik, pocakot ereszt, önző lesz, és akkor máris ott van az ördög markában.

A hatalom veszedelmei

A vértanúk korszaka után, amikor a kereszténység államvallás lesz, akkor jönnek az igazi veszedelmes tévtanok és zuhanások. A keresztények élete kényelmesebb lesz, de a kereszténység maga sokkal nagyobb veszedelmekben forog, mint az előző véres korokban.

A Szentlélek a hatalmon levés veszedelmeire a szerzetességgel felel. Az önzés veszedelmeire a lemondással. Egészen a reneszánszig tart ez a viaskodás. Néha már úgy tűnik fel, hogy a kereszténység elbukik. A züllés oly méreteket ölt, hogy úgy látszik – vége mindennek. A Sátán behatol olyan helyekre is, ahová eddig nem juthatott el, a pápák pedig a hatalmaskodó urak, királyok és császárok játékszerévé lesznek. De közben mindig újabb és újabb rajok indulnak a Szentlélek szárnyai alól, a világ minden sarkán újabb és újabb források fakadnak fel a léleknek, a szerzetességnek. Egyiptom és Itália, Kis-Ázsia és Görögország, Frankhon és Anglia – és hála Isten, Pannónia is egymásután fakasztják a lelki élet e forrásait. Ami a felszínen van, sötétben kavarg, de lent, a mélyben egyre tovább növekednek az evangélium erői.

Mikor ez a kísérlet se sikerül, jön a vallás bagatellizálása és pótléknak a Földi Paradicsom álma, az evilágiság, mely a reneszánszsal kezdődik. Az Egyház nagy recsegéssel-ropogással több részre szakad, a népek és nemzetek szívükben elfordulnak az evangéliumtól. Új evangélium alakul ki, és a műveltek, az élen haladók, – sőt a jóhiszeműek is erre az új

evangéliumra esküsznek. Amíg a középkori barbárságban az evangélium jelentette a modern világszemléletet, addig most Rousseau, Machiavelli, Descartes és akik utána következnek: Kant, Hegel, Nietzsche és sokan mások. Az új taktika: az evangéliumot lomtárba tenni, mint előregedett, idejét múlt antikvitást. Az új evangéliumnak hősei és mártírjai vannak, akik meghalnak őserdőkben és jéghegyeken, idegen népek között és barikádokon, hogy az otthoni népnek új eszközökkel és új jogokkal biztosítsák a kényelmes, jó módú életét.

Spiritualizálódó politika

És lám, különös dolog: elvételik a földi hatalom az Egyháztól, a pápa fogoly lesz, – de a kereszténység hatása nem csökken. Sőt azok is, akik ellenségei az evangéliumnak, az evangélium eszméit terjesztik. Részletben, összekeveredve, néha zagyván és elferdítve, de mégis csak terjesztik. A tévedésekből pedig időnkint kegyetlen forradalmak és szörnyű háborúk robbannak ki, a Földi Paradicsom időnkint vérözönbe fullad. És minél inkább el akarja hagyni a politika az evangéliumot, annál inkább spiritualizálódik, szellemivé és erkölcsivé lesz. A reneszánszig és még utána is, a francia forradalomig a politika nagy részben nem egyéb, mint a királyok és nagyurak torzsalkodása. Az angol forradalom, az amerikai alkotmány és a francia forradalom végeredményben a politika spiritualizálásának, lelkie és erkölcsivé tételének kezdete. Annak a történelmi folyamatnak, amelyben benne élünk, és amelynek szenvedő részei vagyunk, nem kétséges a végső eredménye. Minden eltévelyedés a szenvedések áradatát zúdítja a világra, s minden szenvedésáradatból újabb és tisztább eszmék kerülnek ki. Jézus evangéliuma nemcsak az Egyház szenvedését ígázta meg, hanem most már minden szenvedést. A nacionalizmus, a fajimádat és fajgyűlölet, az osztályönzés és osztálygyűlölet mindmegannyi kelevény, felfakadnak, kegyetlen szenvedéseket okoznak, — de épp ezzel járatják le magukat, és talán épp ezzel szelídül az evangélium a Szentlélek igájába, az Örök Rendbe a nemzet, a faj, az osztály és az állam.

Természetesen ez annál hamarabb jön el, minél jobban tudnak szenvedni a keresztények. Minél tisztább, minél őskeresztényibb öntudatossággal, hősiességgel. Csak lihegjen bosszút, aki akar, a világ új arcát azoknak a névtelen ezreknek a munkája alakítja ki, akik imádsággal, munkával, türelmük és szenvedésük felajánlásával ostromolják a pokol kapuit a keresztények egyre gyarapodó, egyre nagyobbodó engesztelő mozgalmaiban.

VI. A szenvedés gyakorlata

Hiába ismeri valaki a szenvedés értékeit, hasznát és lényegét elméletben, ha nem ismeri a gyakorlatát. Ha van valami az életben, amely körül nagy mulasztások történnek, akkor ez az. Tulajdonképpen már a gügyögő gyermeket tanítani kellene a szenvedésre és a türelemre. Vajon hány szülő teszi ezt? A szenvedés megkezdődik a születéssel. A születés nemcsak az anyának fájdalmas, hanem a megszületettnek is. A fájdalom nem kíméli a bölcsőben fekvő csecsemőt, nem kíméli a kisgyermeket, a serdülőt sem. A múlt századi irodalom egyik hazugsága volt, hogy a gyermekkor ártatlan, bájos, derűs és napsugaras. A derék polgári világ felháborodott, szentségtörést és dekadenciát kiáltott, mikor az irodalom felfedezte a gyermekkorban a gyötrelmeket – és a bűnt. Vannak emberek, akik úgy élték végig gyermekkorukat, mint egy angyal – gondtalanul – ezek nagyon kevesen vannak. Vannak olyanok, akik oly gondtalanul élték és élnek gyermekvilágukat, mint egy kis állat – ezek már jóval többen vannak. – A legnagyobb rész azonban szorongásokkal, riadalmakkal, félelmekkel, fájdalmakkal és csalódásokkal küzdi magát végig a gyermekévein.

Szenvedés és nevelés

Ezek a fájdalmak, félelmek és szorongások lényegesen kisebbek volnának, ha a szülők igazán tudnák vigasztalni gyermekeiket, igazán tudnák erősíteni. Sajnos, csak babusgatni tudják a legtöbben vagy durván elhallgattatni. Azt az igazán keresztény vigaszt, amely nem bágyasztja és nem riasztja el a kisdud emberkét, hanem megerősíti, – a legritkább szülő tudja megadni. Pedig már a bölcsőben játszadozó emberkét úgy kell erősíteni, hogy egyszer elszakad tőlünk, és a saját lábára kell állítani. Nem neveljük – azaz nem „növeljük” őket, hanem csak hizlaljuk és dresszírozzuk.

Tehát nem tanítanak szenvedni a szülők, nem tanít az iskola – nemigen tanít senki. Pedig úgy volna jó, hogy a szülő a nevelőnek ad át, az pedig a lelkiatyának, aki elkísér végig életünkön. A szülők mulasztása a legkevésbé menthető, mert ők tudnak leginkább egyénileg foglalkozni a reájuk bízott emberrel. Az iskola és a pasztoráció tömegek között kénytelen munkálkodni. Munkásainak sokszor nem marad idejük, – különösen a városokban nem – hogy egyénenként foglalkozzanak a reájuk bízott lelkekkel. Pedig ha van fogékony időszak a léleknek, amikor befogad világi és túlvilági ismeretet egyaránt, akkor a szenvedés órája és napja az. Az emberek nagy része azért nem jön még az Egyházhoz, mert azt hiszi, hogy ott nem vigaszt kap, hanem csak valami sötét és homályos ügybe akarják belekeverni. A nagy szenvedések és megpróbáltatások idején azért van oly bő aratása a lekipasztoroknak. Az élvezetekbe merült pogány ember konok, érzéketlen és buta, mert a pillanat gyönyörűségétől bedugul minden érzékszerve, és az idegei nem vezetnek a figyelmeztető jeleket. Csak mikor végképp megtörik a csapások alatt, mikor már gögjt is elnyeli, akkor pislog riadtan és utat keresve Isten akla és annak pasztorai felé.

Az Anyaszentegyház a maga szentjei, vértanúi, tudósai által a krisztusi szenvedés tudományát és művészetét a legapróbb részletekig félelmetesen zord, vagy költőien gyöngéd módon kimunkálta. Bár Jézus szenvedésének titkát teljes egészében a világ végéig sem lehet tökéletesen megfejtetni, de alig merülhet fel a szenvedésről olyan kérdés az emberi agyban, amelyre ne találna példát, megoldást a szentek, a vértanúk életében, aktáiban és az Egyház történetében. Van-e a szenvedésnek olyan fajtája és formája, amelyet ki nem próbált keresztény szent? Van-e gyilkos eszköz, amelyet nem próbáltak ki mártírokon? Van-e lelki kín, amely nem törte és zúzta a szentek valamelyikét? Az egyik egyháztörténész szerint a következő módjai voltak az első keresztények kínzatásainak: (Csak a „főbb” formákat sorolja fel.) A

keresztreögzítés, vagy rászögezés nélküli felfüggesztés éhenhalással egybekötve, agyonszúrás, fölakasztás mindenféle formában, mikor az áldozat lecsüngő tagjaira nehéz súlyokat akasztottak, szemérmes sértő ruhátlanítás, kerékbetörés éles tárgyakkal vagy a nélkül, kínpadra feszítés, sokszor égetéssel vagy kapcsokkal, fogókkal és vasfésűkkel való szaggatás, bebörtönzés, láncra verten, a táplálék elvonásával, ostromozás a legkülönbözőbb szerszámokkal (lóra, nervi, fustes, flagra, scorpiones, plumbatae) sokszor addig, amíg a csontok és a belek kilátszottak, kemencében vagy parázson, izzó vasszéken vagy vasrostélyon való megsütés, forró olajjal vagy szurokkal telt hordóba való belevetés, forró olajnak vagy izzó ércnek fülbe, szájba öntése, olajba áztatott ruhákba öltöztetés, aztán annak meggyújtása (tunica molesta), lefejezés, lándzsával, nyíllal keresztülszögezés, megfojtás, elevenen eltemetés, vadállatok vagy kutyák által széttépetés, szétrágatás patkányokkal, darabokra szaggatás, megcsonkítás, a test felhasítása, amikor a sebbe moslékot öntöttek, nyilvános kényszermunka megcsonkítással vagy éheztetéssel, asszonyok, szűzek meggyalázása, amikor naphosszat ruhátlanul hordták őket körül, vagy nyilvános házakba zárták. És azóta? A karó, a hordó, a letaszítás szikláról, vízbefojtás, jégre vettetés meztelen, a szurok, a fúró, a mérgezett nyíl – vagy a legmodernebb, a golyó. Ki tudná felsorolni azok számát, akik betegágyban szenvedtek – és szenvednek máig is hihetetlen hősiességgel, ki tudná felsorolni a kolera, pestis, a lepra hőseit, vagy azokat, akik másokért halálra dolgozták magukat? Ki tudná felsorolni a sok-sok apró szenvedést, ki tudná összegyűjteni a béketűrés, az áldozatkészség, a lemondás millió és millió virágát, amely nap-nap után kinyílik a küzdő egyház szívében? Bizonyára légiószor légió angyal sűrög-forog szüntelen, hogy összegyűjtse ezeket a virágokat és odategye a második isteni Személy minden pillanatban megújuló, és mégis mindig egy és ugyanazon áldozatának oltárára.

Az emberek nagy, sőt legnagyobb része azonban még sincsen tisztában a szenvedés gyakorlatával, nem tudja, hogyan kell szenvedni krisztusi módon. Ha egy-egy lélek kénytelen rálépni a maga keresztútjára, botladozva és tétován botorkál rajta. Botorkálnak még azok is, akikben megvan a jószándék – vagy legalább is hangoztatják jószándékukat. Botorkálnak, mert figyelmen kívül hagynak egyszerű szabályokat, amelyeket pedig úgyszólván mindennap hallanak a tanító egyháztól.

Példaképpen érdemes megemlíteni e szabályokból néhányat.

Lehet-e mindenki vértanú?

A szenvedésnek megvannak a maga kezdői és a maga nagyjai. Aki elhatározza, hogy ezentúl Krisztust kívánja másolni szenvedéseiben, mindenekelőtt azt vegye tudomásul, hogy tanulnia kell. Egyszerre tehát nem tud elérni magas fokot és nagy eredményeket. Mint mindenben, ebben is a kicsinyen kell kezdeni és tanulni. A legtöbb lélek ott téved, hogy azt hiszi: szenvedni annyit jelent, mint egyszerűen vértanúnak lenni. Pedig a vértanú igen ritka tünemény. Aki egyszerre akar vértanú lenni, – kivételek természetesen vannak – olyan, mint aki folyékonyan akar görögül szónokolni, mielőtt az ábécéjét ismerné. Az ilyen nagyravágó lelkek vértanúságról ábrándoznak – vagy legalább is azt hiszik, hogy ábrándoznak, de – mint ahogy P. Plus mondja – még annyi erejük sincs, hogy egyszer korán keljenek fel, ha áldozatból kell megtenni. Nem arra az álszent fajtára gondolunk, akiről Duhamel mondja: „Odaadná az életét, de nem ezt a szelet báránnyá” – de azokra a jószándékú lelkekre, akikben nincs meg a kellő áttekintés az emberi természet birodalmában. Ezek azok, akik vértanúságról ábrándoznak, de ha reggel korán kell nekik felkelni, nem tudnak lemondani a meleg ágyról. Ezek szoktak kapkodni, nagy lélegzettel nyúlni ehhez is, ahhoz is – és ezek keserednek el leghamarabb. A világon a komoly csalódásnál csak a felesleges és értelmetlen csalódás több. (Természetes, a kegyelem minden gyakorlat nélkül is alkalmassá tehet bárkit, hogy vértanúi magasságokba emelkedjék.)

Ha valahol, a szenvedésben kötelező az alázatosság. Pontosan azt kell elfogadnunk, amit Isten küld ajándékképpen. A szenvedés nem sport, ahol rekordokra kell törni, nem erőmutatvány, hogy ki bír nagyobb súlyt felemelni. Az a kérdés: isszuk-e, akarjuk-e kiinni azt a poharat, amelyet Isten nyújt nekünk?! Isten úgyszólván mindennap elküldi nekünk a maga poharát, új itallal töltve. Mindennap más ízű italt küld. Egyszer ezt az igazságot lehet meglátni tőle, máskor amazit. Nevetséges, aki visszautasítja vagy félretolja:

– Nem, Uram, most nem érdekel ez a pohár. Most is súlyt akarok emelni.

Az ilyenekből lehetnek jó súlyemelők, de nem bizonyos, hogy okos és kiegyensúlyozott emberek lesznek. Távol legyen e soroktól az a szándék, hogy az aszkézis értékét vonják kétségbe. Gyakorolhatja kiki a maga lelki erejét, ahogy legjobbnak tartja, – ha megmarad a természetesség határai között – azonban mindez hiába, ha nem fogadja el a sors által küldött szenvedést, megalázást, kínlódást, gyötrelmet. A szent egyik legfontosabb és legalapvetőbb tulajdonsága épp ez: minden ajándékot elfogad, amit Isten küld, és minden poharat megízlel, amit Őtőle kap. Aki nagy teljesítményekre gyakorolja be magát egy téren, az virtuóz, rekorder, aki a természettől kapott képességeit kifejleszti, munkába tudja állítani, nagy ember, lángész. De a szent felettük áll. A szent a maga teljes emberségét ragadja meg, a teljes világ alapvető törvényeivel hozza összhangba. A lángelme csak egy területen nagy, másban viszont lehet gyarló. Legtöbbször az is. Michelangelo súlyos lelki depressziókkal küzdött, Shakespeare-t fiúszerelemmel vádolják és gyanúsítgatják, mily szomorú és hányatott Villon élete, gyilkosság és akasztófa árnyékában, egy időben divat volt a művészek között a züllöttség. A szent nem tör egyetlenben magasra, – bár a művész is lehet szent – teljes önmagát, egész emberségét ragadja meg. Semmiben nem tűnik ki, hanem mindenben nagy, ami benne emberi. Az Egyház ugyan szeretné és akarja, hogy mindnyájan szentek legyünk. De tudja, hogy nem tudunk mindnyájan eljutni a hősiesség ormaira. Ezért tehát arra biztat, hogy legalább induljunk el a teljes értékű emberiség felé. Ezért kívánja tőlünk, hogy a hétköznapi élet apróságaiiban alkalmazzuk azokat az erényeket, amelyeket hősi fokon a szenteknél lehet megtalálni. Épp ezért ne keressük rögtön az emberfölötti teljesítményeket, hanem fogadjunk el mindent.

A válogatóság

A mindenben van a hangsúly. Hallgassuk meg, mit mond Szalézi Szent Ferenc: „Ne korlátozd béketűrésedet a szenvedések bizonyos nemére, hanem terjeszd ki mindenre, amivel Isten meglátogat. Némely ember szívesen viseli el az olyan szenvedéseket, amelyekben némi megtisztelő vonás van, pl. ha a bátran helytálló katona az ütközetben megsebesül vagy fogságba kerül, ha valakit vallása miatt bántalmaznak, ha valaki becsülettel végződő perben vagyonát veszti: az ilyen emberek azonban nem a szenvedést, hanem a dicsőséget szeretik. Az igazán béketűrő ember egyenlő módon veszi a megalázó és megtisztelő szenvedéseket. A gonosz és érzéktelen emberek szidalma, gáncsolódása, megvetése a nagy lélekre nézve szinte élvezet, de ha jó emberek, ha baráti és rokonai részéről kénytelen ilyesmit szenvedni, ahhoz már hősi béketűrés kívántatik meg. Amiért is jobban megcsodálom Borromei Szent Károlyt azért, hogy hallgatagon és szelíden viselte el azokat a kifakadásokat, amelyekkel egy igen szigorú szerzetesrend szónoka illette őt, minthogy egykedvűen vette sok kicsapongó embernek a szidalmait. Amiképp ugyanis a méhszúrás fájdalmasabb a szúnyogcsípésnél, éppúgy nehezebb elviselni a jó embertől származó sérelmeket, mint azokat, amelyeket gonosz emberek halmoztak ránk.

Ne csak magát a bajt viseld el békével, hanem annak minden körülményét és következményét is. Sokan ugyanis nagyon vágyódnak a szenvedések után, de azoknak kényelmetlenségeit nem akarják magukra venni. Mit sem bánkódnám, – így szól az egyik – ha szegény lennék, csak a szegénység ne akadályozna abban, hogy barátaimnak szolgálatára legyek, hogy gyermekeim neveljem, és állásomnak megfelelően éljek. Egy másik meg így

beszél: Mit sem törődném ezzel, ha nem látnám, hogy szerencsétlenségemet gondatlanságnak tulajdonítják. A harmadik pedig azt mondja: Mit sem gondolnék ezzel a rágalommal, csak mások ne adnának rá semmit. Sokan a szenvedésekkel egybekötött nehézségeknek egy részét elviselnék ugyan, de nem valamennyit, s azt mondják, hogy nem a betegség teszi őket türelmetlenné, hanem, hogy másoknak terhére vannak, vagy hogy nincs pénzük, amivel magukon segítsenek. Én pedig azt mondom, ó Filótea, a béketűrés arra kötelez bennünket, hogyha már betegnek kell lennünk, oly helyen, oly körülmények között, és úgy legyünk betegek, ahogy azt Isten akarja.”

Valóban: a nagy teljesítmények a nagy lelkek virágai. Amit mindenkitől meg lehet követelni: hagyja lelkében kinyílni a kicsiny virágokat kivétel és válogatás nélkül. Ilyen értelemben mindnyájunk kötelessége követni a szenteket. Ha nem tudjuk utánozni Krisztust a kereszten, kíséreljük meg utánozni legalább a hétköznapijaiban.

Újra meg újra

Igaz, hogy nagyon nehéz ezeket a virágokat ápolni. Nagyon nehéz kezdeni. Igaza van a dán közmondásnak: „A legmagasabb hegy a világon – az ajtó küszöbe.” Belépni rajta igen nehéz. Amit Plus atya az erényről mond, áll a szenvedésre is: „Az erény feltételezi, hogy gyakorlását energiával kezdjük, állhatatossággal folytassuk és bátorsággal fejezzük be.” A mindennapra küldött akár kisebb, akár nagyobb megpróbáltatásokat energiával kell kezdeni viselni, és állhatatosan újból és újból el kell azokat fogadni.

Újból el kell fogadni akkor is, ha esetleg több, esetleg nagyon sok próbán elbukunk. Nincs olyan mély bukás, amely feljogosítaná az embert, hogy ne keljen fel többé. Nincs undorítóbb ostobaság, mint amit azok a kispolgárok szoktak szajkózni, akik nagyon okosaknak, nagyon fölényeseknek és nagyon kiábrándultaknak tartják magukat: „Minek menjek én gyónni, mikor én úgyis tudom, hogy újból elkövetem, amit meggyónok.” Minek felkelni, mikor úgyis elesem? Ez az, amit feltétlenül ki kell irtani a keresztény lélekből. Egy lelket megmenteni – úgy vélem – nagy részben annyit jelent, mint megtanítani, hogy bukás után újra felkeljen. A szenvedésben is így van. Ha százszor nem sikerül egy, százegyedszer is újra meg kell kísérelni. Azt hiszem, ez az, amire Jézus azt mondja: „Zörgessetek, és megnyitatom nektek.” Legalább vergődjék az eltévedt bárány a szakadékban, legalább kapaszkodjék a szakadék szélén, hogy meghallja vergődését a pásztor. Az életöszön nemcsak a test, hanem a lélek dolgaiban is nyilatkozzék meg. Legalább annyira legyen meg bennünk az életöszön, amennyire szomorkás költészetű Arany János is tudja vigasztalni magát:

„Nincsen olyan pusztaság,
 hogy magának benne
 a halandó egy tenyérenyi
 zöld virányt ne lelne:
 és ha ezt a szél behordta
 sivatag fölénnyel:
 megsiratja ... de tovább megy,
 örökös reménnyel.”

Valóban a lelki élet egyik nélkülözhetetlen eleme az örökös remény. E nélkül lehetetlen szenvedni.

Ez az örökös remény sokféle lehet, kinek-kinek a maga vérmérséklete szerint. Van, aki könnyedén lebben át a nehézségeken, s van olyan, aki egy-egy bukás után oly nehezen indul tovább, mint a rozsdás kerék. Mind a kettő végtel és egyformán veszedelmes. A szenvedést nem szabad félvállról venni, de nem szabad belebódulni sem. Minden kellemetlenséget öntudatosan, józan mérséklettel, egy kis fölényvel, de nem fölényességgel kell fogadni. Fontos, hogy ne csapjunk nagy hűhót magunkban, különösen ne csekélységünkért. Minden kellemetlenséggel szemben egyik legfontosabb parancs: úrrá lenni rajta.

Kis Szent Teréz mosolya

A szent különös ismertető jele, hogy észrevétlenül imádkozik, és mosolyogva szenved. A vértanúk mosolya nem üres szókép, hanem valóság. A lelki erő embertelenül magas foka, ahová csak nagy küzdelmek árán jut el a szenvedő. De csak a derűs ember lehet szent. „Ha egy szent szomorú volna, az nagyon szomorú szent volna” – mondja Szalézi Szent Ferenc. A küzdő ember arca fiatal korában, mikor a leghevesebb küzdelmet folytatja magával, még kemény és szögletes, tekintete elszánt és rideg, de ha legyőzte már önmagát, ha úrrá lett önmagán és a világon, az arca derűs lesz, egy láthatatlan, de mégis első pillanatra észrevehető mosoly ragyog keresztül vonásain. Az „orrlógató aszkéták” nem igazi szenvedők, hanem lelki betegek. Valóban, titokzatos és nagy dolog a mosoly a szentek arcán. Ez a mosoly a beavatottság jegye, azoknak a szemeknek a mágikus ereje csillog bennük, amelyek keresztüllátnak a világ párán, és beletekintenek a lényegekre, amelyeket már nem lehet szóval kifejezni.

Kis és nagy bajainkban érdemes és hasznos rágondolni például Lisieux-i Szent Teréz mosolyára. Ez a gyöngéd és beavatott mosoly megvigasztal, figyelmeztet és erőt ad. De gondolhatunk Jézus komolyságára is, amely mögött az isteni derű csillog. Assisi Szent Ferenc megdorgálta a társait és követőit, ha ezek szomorú arcot mutattak. „Azt tartotta ugyanis, – mondja róla felségesen szép életrajza: a Tökéletesség Tüköré – hogy Isten szolgájának, ha komolyan igyekszik megszerezni és megtartani a külső és belső vidámságot, amely a szív tisztaságából fakad, s amelyet a buzgó imádság hoz meg, mit sem árthatnak a gonosz lelkek. Hiszen ezek maguk is mondogatják: Amíg Isten szolgája jó- és balszerencséiben egyformán megőrzi vidámságát, addig nem tudunk hozzáférközni, és nem tudunk neki ártani. De bezzeg van közöttük nagy öröm, ha sikerül nekik részben vagy egészben kioltani a buzgóságot és a lelki vidámságot, mely az odaadó imádságból és más erényes cselekedetekből fakad.”

A Krisztus követése pedig ezeket mondja: „Ha örömet hordozod a keresztet, az hordoz téged, és elvezet az óhajtott célra, ahol vége lesz a szenvedésnek, ámbár nem itt a földön ... Ha kedvetlenül hordozod, terhet szerzel magadnak, csak a bajodat szaporítod, és szenvedned mégis kell...”

*

A szentek magasrendű mosolya azonban cél, amelyhez igen hosszas erőfeszítéssel lehet csak eljutni. A hozzá vezető út legtöbbször igen-igen száraz, sokszor a bukdácsolások gödrei vagy egyhangú erőfeszítések végtelen sivatagain vezet keresztül. Olyan helyeken, ahol vigaszt sokszor alig-alig találni. Aki dicsőséget, hírt vagy élvezetet keres a szenvedésben, bizony hamar visszariad ezen az úton, ha pedig beteglelkű, akkor hamar beleesik a természetellenesség valamelyik gödrébe vagy pocsolyájába.

Gyalogolni a sivatagban

Az Egyház és a keresztény lelki élet mesterei látszólag ridegen és kegyetlenül intézik el a szenvedés problémájának ezt a részét. Nem kertelnek, nem szépítgetnek, semmit nem

csomagolnak vattába, határozottan rámutatnak az útra, és csak annyit mondanak: „Lépj rá!” A gyöngye lélek legtöbbször ezen a ponton fordul vissza a magasabb rendű élettől. De azok, akik rá mernek lépni erre a látszólag zord ösvényre, útközben rádöbbennek, hogy csodálatos mélységek, csodálatos szépségek tárulnak eléjük, és mindig megkapják valahonnan azt az erőt, amely szükséges ahhoz, hogy járni tudjanak ezen az úton. Valóban, nem szabad keresni a vigasztalást, csak menni és gyalogolni kell. Éppúgy mint annak, aki turista akar lenni, vállalkoznia kell fáradtságra. Mikor a kövér és a sok tétlenségtől beroszdásodott lábú városi ember megáll a hegy tövében az állomáson, ahol kiszállt a vonatból, a legelső, ami eszébe jut: „Be magas ez a hegy, hogy jutok fel rá! Gondolatban felsorolja a nehézségeket, amelyek reá várnak. De ha látni kívánja azokat a szépségeket, amelyekről azok mesélnek neki, akik megjárták a magasságokat, akkor el kell indulnia, és egész egyszerűen mennie kell. A legtöbb ember szívesen gyönyörködne a fizikai és a szellemi világ, a lelki élet ama gyönyörű panorámaiban, amelyeket csak e magaslatokról látni, de az említett gyalogolást a legtöbben unják.

Ez a gyalogolás a lelki életben úgyszólván lehetetlen Isten kegyelme és irgalma nélkül. Isten mindenkinek egyformán megadja a kegyelmét, aki ráhagyatkozik. Ezért olyan fontos a szenvedő számára megegyezni Isten akaratával. A jézusi szenvedésnek is ez egyik leglényegesebb vonása. Minduntalan felsóhajt életében és kinszenvedésében, hogy legyen meg az Atya akarata. A bűn annyit jelent, mint ellenkezőt akarni a renddel, a világ rendjével, azaz Isten akaratával. Az erény Isten rendjével egyet akar. Még akkor is, ha ez fájdalmas túrást, kínlódást és gyötrelmet jelent. A szenvedés ezért jelenti a legtokéletesebb fokú és legmagasabb rendű istenszeretetet.

A bizalom

Valóban, azt a kelyhet, amelyet az Isten a szenvedésben ajkunk felé nyújt, el kell fogadni. Megkísérelhetjük megérteni. Ha emberileg mindent elkövettünk, hogy megértsük, és mégsem látjuk meg a célját, talán később útközben megértjük. De ha semmiképpen sem értjük meg, akkor is tudnunk kell, hogy az Isten a szenvedést legtöbbször szeretetből küldi még akkor is, ha büntet. Egyébként sokszor még életünkben kiderül, hogy ami miatt gyötrődünk, ami miatt sokszor az ég felé vicsorgunk, éppen az hozza meg később a javunkat. Isten, ha büntet, fel is emel.

Isten nem rángat ki bennünket lépten-nyomon csodákkal bajainkból, de kétségtelen hogy minden szenvedésnek megvan valahol az értelme.

Egy domonkos apácászent egyszer elragadtatásában néhány elhalt ismerőst a szeráfok között látta a mennyországban. Megkérdezte, hogy mivel érdemelték ki ezt a kitüntetést. Azt a választ kapta, hogy ezek itt a földön tökéletesen egyesültek Isten akaratával.

Valóban a szeretet legmagasabb foka egyet akarni azzal, akit szeretünk. Istent akkor szeretem igazán, ha egyet akarok vele. Nem csupán csak meghajtom a fejem, hanem öntudatosan egyet akarok. Nemcsak akkor, amikor kellemes, – ilyenkor a nádi lelkek is egyet akarnak vele – hanem amikor kellemetlen, akkor is. A szent erőfeszítései közt talán a legmélyebb: a teljes megegyezés Isten akaratával. Ennek a titoknak a birtokában tesznek csodákat, gyógyítanak ruhájuk szegélyével, mennek keresztül tűzön és vízen, forró olajok és a kínzó eszközök legválogatottabb fajtáin. Minthogy teljesen átadják magukat Istennek, Isten is beléjük ömlik, és sugárzik rajtuk keresztül. Pazzi Szent Magdolna, mikor kimondta ezt a két szót: „Isten akarata”, a szeretetnek olyan hulláma öntötte el, hogy gyakran elragadtatásba esett. Csodálatos költői gyöngédséggel tudnak nagyot és kicsit följánni a szentek Isten akaratának. Borgia Szent Ferenc egyszer éjnek idején érkezett társasága egyik rendházába. Hideg volt és esett a hó. A Szent hiába zörgetett a kapun, belülről nem hallották meg a testvérek, és nem nyitották ki neki az ajtót. Ő zörgetett újból és újból állhatatosan, de hiába. Ott állt a kapu előtt

reggelig. Mikor megvirradt, és kinyitották a kaput, a testvérek nagyon bánkódtak, hogy kint kellett töltenie az éjszakát. Erre ő azt felelte, hogy az egész idő alatt nagy vigasztalást talált abban a gondolatban, hogy az Isten az, aki rászórja a hópolyheket.

A keresztség ígérete

Ez a megegyezés Isten akaratával annál gyöngédebb, annál költőibb, annál magasabb rendű, minél bensőségesebb a kapcsolat a szenvedő lélek és Isten között. Jézus Krisztus az az út, amelyen ez a kapcsolat megtalálható. A szenvedést semmilyen más módon nem lehet úgy legyőzni, mint a szenvedő Krisztus segítségével. Ezért ajánlatos sokat gondolni Krisztus kínszenvedésére és sokat imádkozni a fájdalmas olvasót. Krisztus szenvedése mágikus erővel vonzza a nagy szenvedőket – nem egyszer már gyermekkorukban. Éppen a mi nagy szenvedőnk, Árpádházi Szent Margit olyan, akit már gyermekkorában megigéz a keresztség.

„E gyermek Szent Margit asszony vőn egy keresztfát a kezébe és kezdé kérdezni az ő társait, hogy mi volna a keresztfá. Az ő társai pedig úgy mondanák vala neki, hogy Urunk Jézus ekképen öletett meg az emberi nemzetért. Ezeket hallván sír vala e szent gyermek.” Más helyen pedig így beszél a legenda: „Mikoron pedig nagypénteken a pap felemeli a keresztfát és azt mondja: «Ecce lignum», azaz, íme hol vagyon a Szent Keresztfá, akkoron e szentséges szűz, Szent Margit asszony leterjeszti vala ő magát a földre nagy siralmakkal, úgyhogy az ő nagy siralmát még ki is meghallák a szentegyházban. Ezenképen vala mind napestig nagy siralmakban.”

Árpádházi Margit annak a nagy lelki áradatnak magyarországi hulláma, amely Assisi Szent Ferencel öntötte el Európát. Ebben a lelki áradatban oldódott fel az európai népek pogánysága. És ez az áradat Jézus Krisztus sebeiből ömlött végig ezen a csodálatos földrészen. Nem véletlen az, hogy Assisi Szent Ferenc, az első modern ember, a reneszánsz előhírnöke, az a szent, aki előtt a hitetlenek cinizmusa is nyugtalanul húzódik félre, ez a szent Krisztus sebeit hordja magán. A Tökéletesség Tükre így meséli róla, hogy szerette a szenvedő Krisztust: „Szent Ferenc kevéssel megtérése után egyszer magánosan haladt a Santa Maria di Portincula közelében vivő úton és közben hangosan zokogott. Szembe jött vele egy istenfélő ember és abban a hiszemben, hogy betegségéből kifolyólag fáj valamije, megkérdezte tőle: «Mi bajod van, testvér?» Mire ő így felelt: «Így kellene véges-végig járnom a világot és tartózkodás nélkül siratnom az én Uram kínszenvedését.»” Más helyen meg így jellemzi őt a Tükör: „Szent Ferenc mintegy megittasodva a Krisztus iránti szeretettől és részvéttől, gyakran így tett: Mialatt bensejében édesebbnél-édesebb dalokat zsongtak, egyszerre francia nyelven kezdett énekelni s az isteni ihletésnek, melynek susogása ott visszhangzott a fülében, ujjongó francia himnuszban adott kifejezést. Olykor meg felvert a földről egy darab fát s a balkarjára fektette, jobbójával pedig fogott egy másik, új módjára meghajlított pálcát és ezzel, mint a hegedűnél vagy más húros hangszernél szokás, húzogatta a fadarabot s közben megfelelő taglejtés kíséretében franciául énekelt az Úr Jézus Krisztusról. De a széles jókedv a végén sírásra fordult és az ujjongó ének a szenvedő Krisztus iránt érzett részvét könnyeibe fulladt. Így sóhajtott folyton-folyvást és siralmas panaszai közben egészen megfeledkezett a földiekről és minden gondolatával az égiek felé fordult.”

Pacificus testvér látomása szerint Lucifer igen díszes és igen magasán fekvő székét, amely bukása után üresen maradt, Assisi Szent Ferencnek tartották fenn. Ő ül benne alázatossága miatt, mert illő, hogy gőg miatt megüresedett széket a legalázatosabbnak adják. S természetes az, hogy a nagy újjáalakító folyamat megindítója az európai műveltség történetében éppen a legalázatosabb legyen, Krisztus sebeinek szerelmese.

Jézus sebeinek és keresztyének megigéző ereje azóta sem csökkent.

Vianney Szent János ezeket mondja: „Szeretve szenvedni, az már nem szenvedés! Menekülni a kereszttől pedig, ez már nem más, mint akarni, hogy a kereszttől elviselhetetlen legyen. A kereszttől szeretetét kell kérni. Ezt négy éven át magam tapasztalom, akit nagyon megrágalmaztak, akivel nagyon ellenkeztek. Ő, voltak keresztyeim, talán több is, mint amennyit elviselni képes lettem volna. Elkezdtem kérni a kereszttől szeretetének kegyelmét, és boldog lettem, azt mondtam magamban, nincs másutt boldogság, csak itt.”

„Kereszt, – kiáltott máskor – a kereszttől megfoszt-e bennünket lelki békénktől? Sőt, éppen a kereszttől az, amely meghozza a szívünkbe a békét. Minden lelki nyomorúságunk abból származik, ha nem szeretjük a kereszttől.”

Ezek a példák mind azt bizonyítják, hogy gyöngéd és bensőséges kapcsolat van a szentek szenvedése és Krisztus keresztye között. A szentek szenvedését semmi sem magyarázza, csupán gyöngéd szeretetük Istent iránt.

De a hétköznapi ember nem tudja magát beleélni a kínszenvedés titkaiba és csodálatos világába. Ha bele tudja magát élni, akkor már nem hétköznapi ember.

A segítő eszközök

Mégis vannak segédeszközök, amelyek megdöbbennek, megráznak és felgyújtják képzeletünket. Minden kornak megvoltak az ilyen segédeszközei, a mienknek is megvan. Régebben ilyen volt a tömegember számára például a gyakori passiójáték, – a tanultabbaknak a legendák könyve és az evangélium. Az egyszerűbb és őszintébb középkori ember végtelenül meg tudott hatódni, ha Krisztus kínszenvedésének történetét színjátékban maga előtt látta. Annyira beleélte magát a passiójátékba, hogy nem egyszer véresre verte a Júdást alakító színészt a felháborodott tömeg.

A mai ember – még a legegyszerűbb is – eltávolodott a színjátéktól. Nem veszi olyan komolyan, mint a középkori, s mint a régebbi ember. Az a világszemlélet, amely az újkori természettudományok s az újkori irodalom hatása alatt fejlődött ki, más eszközöket kíván a képzelet fölgyújtásához, de már megvannak az ilyen eszközök is. A keresztyén tudósok tudományos eszközökkel nyomról-nyomra tudják követni Jézus működési színhelyének, kínszenvedésének minden részletét, minden apró érdekességét. Számos könyv írja le Jézus életét és kínszenvedését (pl. Willam, Hynek). A tárgyilagos, néha egészen rideg beszámolók jobban megragadják és megrázzák a modern embert, minden patetikus ömlengésnél, amivel egyes jámbor írók részvétet akarnak kelteni a tömegben a szenvedő Jézus iránt.

Érdekes, hogy még az újabb kori magánkinyilatkoztatások, a látomások, a képszerű elmélkedések is alkalmazkodnak a modern ember tárgyilagos, tárgyias természettudománnyal át- meg átszőtt világszemléletéhez és képzeletéhez. Nagyon érdekesnek és jelentőségelteljesnek tartjuk ebből a szempontból Emmerich Anna Katalin múlt századbeli apáca látomásait, amit Brentano jegyzett le. Emmerich Anna Katalin elmélkedéseinek és látomásainak vitatkoznak a szakértők és tudósok. Rájuk bízunk a vitát, hogy mennyire látta meg a történelmi valóságot Krisztus kínszenvedésében a jámbor apáca. Egy azonban tény: kevés könyv tudja ennyire alapjaiban megrázni a modern embert, kevés tudja hozzá ennyire közel vinni a szenvedő Jézust, mintha képszerűen maga előtt látja a jámbor apácával az utolsó vacsora termét, ha megtudhat olyan apróságokat, hogy a vacsora terme alatt sírkőraktár volt, ha látja Pétert, amint Kedron-völgy oldalában ballag az ösvényen, ha látja a kelyhet, amely tulajdonképpen még Melkizedek volt, és Jézus ugyanazt a kelyhet használta, mint Melkizedek, ha megtudjuk, hogyan háborodott fel Cirenei Simon, mikor Jézus kínzását látta, ha gondolatban elkísérhetjük Máriát, mikor az éjjel kiszökik a szállásról nagyszombat éjszakáján, és végigmegy a kereszttől első keresztyénként, letérdelev és imádkozva mindenegyes helyen, ahol csak egy vércsepp is lehullott Jézus testéről.

Valóban, ha ilyen olvasmányok után kezdjük imádkozni a fájdalmas olvasót, egyszeriben más lesz az íze, és tudunk elmélkedni rajta. S ha szenvedéseinkben ezek után gondolunk vissza Jézus szenvedésére, könnyebben viseljük el gyötrelmeinket. Különösen tudjuk ajánlani ilyen könyvek után a fájdalmas olvasó imádkozását. Egyszeriben megszűnnek fárasztani bennünket az egymásután ellebegő Üdvözlégyek és egyszeriben kitárul minden titok mélységes értelme. Akkor rádöbbenünk, milyen fölületesen és hanyagul mentünk el a fájdalmas olvasó imádkozása közben például a vérrel verítékezés titka mellett. Nem egyszerű fizikai és emberi félelem volt az, amint Emmerich Anna Katalin látomásából és elmélkedéséből megtudjuk, hanem kegyetlen és szörnyű viadal a Sátánnal, a világ fejedelmével és annak minden támadásával. A vérrel verítékezés tulajdonképpen rövid néhány órára összezsúfolja mindazt, amit azóta Jézus Krisztusnak mindmáig és az idők végezetéig végig kell szenvednie titokzatosan az Oltáriszentségben, a misében megújuló kereszttáldozatban és az Egyházban. Valóban volt ez olyan rettenetes és kegyetlen szakasza a kínszenvedésnek, mint akár a vergődés a keresztfán. Olyan izgalmas a vérrel verítékezés, mint maga a világtörténelem, mert az Olajfák hegyének barlangjában az játszódik le, ami körülöttünk, előttünk és utánunk, rajtunk és bennünk zúg, forr, kavarg, üvölt és viharzik. A sátnak, a koronás kígyó iszonyatos és vak tömegekkel támad Jézusra. A tömegek fölött a mindenféle fajtájú fegyverek úgy emelkednek és úgy csapnak le az Üdvözítőre, mint egy iszonyatos szérű cséphadarói. A kígyó uszítja a tömegeket, a tömegek harcolnak egymással, de közösen együtt Jézus ellen, a sárkány jobbra és balra csapkod farkával, s felfalja azokat, akiket lever lábáról.

Nem minden nagy lélek és szent tudta egyforma erővel elképzelni, és akár látomásban meglátni Krisztus szenvedését, de bizonyos, hogy mindegyik igen nagy erővel élte át. S a mi sorsunk is ezen fordul meg. E szerint tudunk szenvedni vagy bukunk el a szenvedésben: Megérezzük-e, hogy mi lehetett Krisztus kínszenvedése, összeszorítja-e legalább egyszer életünkben szívünket a riadalom és a szorongás, kicsordul-e a könny a szemünkből legalább egyszer életünkben, meghalljuk-e legalább egyszer Krisztus följajdulását az ostromozó oszlop mellett, Kedron hídjánál s a kereszt gödre előtt. Valóban, ezen fordul meg minden az életünkben.

Mert akinek csak egy billiomod atom is ráhull Jézus véréből és kínszenvedéséből a lelkére, a képzeletére, az lassan, de biztosan átalakul. Megtisztul az agya, megtisztul a lelke, és megtanul szenvedni.

VII. A mi szenvedésünk

Valamelyik nagy emberünk mondta rólunk, magyarokról, hogy mi meg tudunk halni, de nem tudunk megélni. A mondat első fele, bármily szépen hangzik is, nem igaz. Azért kell mindig annyi magyarnak meghalni, mert nagyon kevesen vannak, akik meg tudnak halni. Tömegben könnyen hal meg a magyar valóban, de magánosan annál kevésbé. Azt mondják rólunk, individualisták, egyénieskedők vagyunk. Ez igaz lehet, de nem vagyunk individuumok, egyéniségek. Ezért roppant nehéz kifejleszteni nálunk például a demokráciát. Ehhez ugyanis kettő kell. Szabad tömeg, de még inkább szabad egyéniségek.

Igaz, hogy az utóbbiakat ezen a tájon mindig lebunkózták. De ha ez a nemzet igazán szeretné a szabadságot, akkor a lebunkózottak helyébe újból és újból mindig új hősök emelkednének. De mi jobban szeretjük a kényelmünket, mint a szabadságot. Ezért élünk olyan kényelmetlenül mindig. Soha nem akarunk készenlétben állni. Szívesen elszunyókálunk a napon, az eresz alatt, a kazal tövében vagy a méhesben. Ezalatt az ügyes nyugtalanok, az idegenek mindig kezükbe kaparintják a hatalmat, és mire felébredünk, már nyakig benne vagyunk valami szörnyű kalandban vagy pocsolyában. A nemzet mintha kiadta volna utolsó erejét is a negyvennyolcas szabadságharcban. Azóta csak ténfergünk, tengődünk, és mások játékszere vagyunk. A szabadságharc pedig sokkal kevesebb vérébe került a magyarnak, mint azóta csak akár egynéhány békeesztendő, és lám, mégis akkor szereztük meg a világ megbecsülését, és most veszítettük el ráadásnak szörnyű veszteségeinkre, a kivándorolt milliókra, a tüdőbajosokra, a nyomorgókra, a lelkileg megrokkantakra, az elszakítottakra.

Mindez azért van, mert mi magyarok nem szeretjük az áldozatot. Nem fűlik a fogunk hozzá. Álmodni még csak tudunk egy-két színeset, de ha megvalósításukra kerül sor, a nagy lelkesedések után mindenki elmegy haza a saját külön kazla alá, vagy a saját külön méhesébe szunyókálni. Aztán roppant haragszunk egymásra, marjuk, pocskondiázzuk, a világ legutolsó népének elmondjuk egymást, mert nem valósítják meg a többiek az álmunkat, míg mi szunyókálunk a pipa, a karcos és a Horatius mellett. És mikor kidörögjük magunkat a megyegyűlésen, hazamegyünk meglegedetten, és eldicsekszünk vele, hogy micsoda nagy hazafiak vagyunk.

Az elmúlt esztendőkből is azért kellett kint messze országokban meghalni annyi magyarnak, mert nem akadt itthon magyar, aki meg mert volna halni a józanabb magyar szemlélet, a tisztánlátás, a lelkiismeret-ébresztés szolgálatában. És aki meg is tudott halni, az sem úgy halt meg, ahogy kell. A halál ugyanis krisztusi értelemben, tehát a legtisztább, legépítőbb, legtermékenyebb értelmében nem egyszerű elvetése az életnek. A termékeny halál csakis a kereszten lehetséges.

*

Valóban, mi magyarok nem tudunk vérrel veritékezni, nem bírjuk az ostromozást, menekülünk a töviskoronától, de leginkább iszonyodunk a keresztútától. A halálba talán belenyugszunk. De azt különösképpen nem szeretjük, ami előtte van.

Elmélkedés a magyarok keresztútjáról

Ezért meg kell tanulnunk a magyar fájdalmas rózsafüzért.

1. A vérrel való veritékezés titka számunkra azt jelenti, hogy meg kell látnunk, el kell fogadnunk az igazság, a valóság képét akkor is, ha lélekben a legvégsőkig meggyötör. Mi

magyarok pedig oly kevésbé szeretünk szembenézni a valósággal. Ha kellemes a valóság, akkor nem gondolunk rá, hogy elveszíthetjük, ha kellemetlen, nem hisszük el, hogy megjavíthatjuk. Szívesen hazudunk magunknak, csak ne legyünk kénytelenek szembenézni a tényekkel. Azóta, hogy ezerkilencszáz-tizenhétben a nemzetnek rá kellett lépnie a kereszttúra, minden héten, minden nap újabb és újabb dátumokkal, holtbizonyos értesülésekkel ámítjuk magunkat, magyarok. Nem tudjuk követni Jézust, akit ott az Olajfák hegyén nem tudott megtörni a Sátán, hiába vonultatta fel előtte az egész jövődőt minden aljasságával, mocskával és piszkával és gyűlöletével, vérengzésével, a keresztyének és az evangélium üldöztetésével. Nem törött meg Ő, nem szökött meg – pedig megtehetette volna, ott volt az éj fekete ölével, várta az isteni menekülőt, hogy elrejtse. Mi magyarok mindig megfutunk a vérrel való verítkezés fekete barlangjaiból.

Pedig amíg meg nem tanulunk vérrel verítkezni, nem lesz Magyarország.

2. Nem bírjuk mi magyarok az ostromoztatást sem. A lélek nagyságát mi sem méri meg kérérlhetetlenebbül, mint az ostor. Csak a nagy emberek tudják a fogukat összeszorítani. A kicsinyek, a tehetetlenek, az erőtlének, a gyöngék jajonganak, üvöltöznek, átkozódnak, fenyegetőznek. A hóhérok és az ellenségek mindig pontosan tudják rólunk, magyarokról, hogy mi van bennünk, mert egyetlen sértésre, az első kellemetlenségre kikiabáljuk minden szándékunkat, minden indulatunkat, minden vágyunkat. A magyarok számára hallgatási tanfolyamokat kellene szervezni. Az az indulat, amely szavakba folyik szét, soha nem válik tettekké.

Amíg meg nem tanulunk túrni hangtalanul, addig ne reménykedjünk erős Magyarországgal.

3. Nem bírjuk a töviskoronát sem. Nem bírjuk a gúnyt, megcsúfolást és megaláztatást. Mindig lóháton szeretünk járni, mindig aranykoronával a fejünkön. Eszméinket, önmagunkat legtöbbször a szégyentől való félelem miatt tagadjuk meg. E miatt tagadjuk meg legfőképpen keresztyénységünket. Az úgynevezett műveltek azért nem merik nyíltan megvallani hitüket, azért nem mernek keresztyéni módon cselekedni, mert félnek, hogy azok, akik művelteknek hazudják magukat, kigúnyolják, lenézik és megcsúfolják őket, és ráteszik fejükre a megvetés töviskoronáját. A férfiak általában munkahelyeiken, irodákban, gyárakban, üzletekben, műhelyekben azért viselkednek kamaszmódon, azért locsognak trágár szavakat, hogy le ne nézze, meg ne vesse őket a többi nagyra sikerült kamasz.

Pedig amíg nem vállaljuk eszméinkért, különösképpen pedig keresztyénységünkért a gúnyt, a töviskoronát, addig ne számítsunk rá, hogy Magyarország erős lesz.

4. Ó, a kereszthordozás! Hogy unjuk, mielőtt rá kellene lépni az útjára! Hogy megtörünk a kereszt alatt a harmadik utcasaroknál! Még ha tudnánk, hogy a végén zsíros állás, kényelmes hivatal vár minket, csak el-elcipelgetnénk egy időre kisebb-nagyobb keresztünket, de mi úgy szeretnénk hősök lenni, hogy az ne járjon kényelmetlenséggel, főképp pedig hogy meg ne haljunk. Olyan keresztutat szeretnénk, amelynek végénél nem a kereszt áll, s nem a halál, hanem a dicsőség. Még hozzá a földi dicsőség. Ezért nem tudunk soha igazán dicsőséget szerezni. Ezért van közöttünk, magyarok között annyi utólagos hős, és ezért van annyi kevés hős akkor, amikor éppen kellene. Valóban, ez a legszomorúbb bennünk, utólagos hősök vagyunk, nagyszerű történeteket tudunk önmagunkról mesélni, de csak igen kis dolgokra elég a lélegzetünk. Vajon ide jutott volna-e fővárosunk, ha mindaz hős lett volna, aki most utólag annak mondja vagy sejteti magát? Vajon ide jutott volna-e országunk, a pusztulásnak ebbe a szakadékába, ha tudunk valóság szerint látni, ha tudunk összeszorított foggal hallgatni, nem rettenünk meg semmiféle erkölcsi és szellemi terrortól, hanem bátran rá merünk lépni a kereszttúra már a háború kezdetén.

5. A keresztrefeszítetést szinte meg se merjük említeni. Annyit emlegetjük, hogy elfelejtjük értelmét, igazi súlyát és jelentőségét. És hogyan értené meg, mit jelent a kereszt, aki nem érti a vérrel való verítékeztetést, az ostromozást, aki nem mer rálépni még egy rövidebb keresztútra sem? Hogyan tudná az ilyen megérteni, mit jelent az utolsó csepp vérig való hűség. Hogyan értené meg Krisztust, aki a legvadabb kínok közt sem maradt hűtlen önmagához, ahhoz, amire őt a legmagasabb rendű volta kötelezte: hogy nem szállt le a keresztről a körülötte nyüzsgő lelki süketek és vakok lármájára. Megtehetette volna, hogy leszáll. Talán nagyobb erőfeszítést jelentett neki megmaradni a kereszten, mint elviselni annak kínjait. Ki tud közülünk eljutni a szenvedés ily isteni magaslataira? Mi legfőbb felejtési tudunk, de megbocsátani nem. Főképp nem egymásnak. Ki tudja keserűségében és haragjában is szeretni bántalmazójában a testvért? Más nemzetek a veszély óráiban félre tudják tenni egymás között keserűségüket és sérelmeik emlékét, össze tudják fogni erőiket, egyesíteni tudják és egy határozott irányba fordítani. Mi magyarok ezt soha nem tudjuk és egyik magyar mindig hajlandó a másik magyart gyűlöletből, érzékből, viszálykodásból meggyilkolni idegen érdekekért. Van-e valahol még a világon kuruc-labanc probléma? Amíg nem jutunk el a kereszt titkáig, mindig játékszerei leszünk a világnak és erőknél.

Kincseink

Most az ország tele van szenvedőkkel. Sokan közülük saját hibáik miatt szenvednek, de legtöbben mások hibái miatt. Azt hiszem, nincs egyetlen család, amely fölött valaki vagy valami miatt ne lebegne szomorúság. Egyesek elveszett apát, anyát, gyermeket, testvért siratnak. Mások gyötörődve várják, hogy a távollévő szeretteik maguk jönnek-e meg, vagy csak a halálhírük. Mily sokan vannak, akik megsebesülve, megcsónkítva kerültek ki ezekből a nehéz esztendőkből! Hányan viselik meghurcolásuk és megaláztatásuk emlékét! Hányan sínylődtek hosszú heteken, hónapokon, éveken keresztül börtönökben, gyűjtőtáborokban. Hányanak veszett el az otthona, a vagyona, sokszor még a legszükségesebb ruhája is.

E tanulmányban egy helyen arról beszélünk, hogy a szenvedés közben lehet kifejtetni a legmagasabb rendű apostoli és világépítő munkát. A szenvedők most Magyarország kincsei. Ők szegények, legtöbbször nem is tudják. Pedig tudniuk kellene. Tudatosítani önmagukban, hogy Isten őket most nagyon szereti, és ha akarják, lekötelezhetik Őt, hogy adós legyen nekik és rajtuk keresztül a nemzetnek. Aki öntudatosan és magasrendűen szenved, le tudja kényszeríteni Istent még a mindennapi életbe is. Ő, ha minden szenvedő fel tudná ajánlani a maga szenvedését Istennek az országért! Ha azok, akik megvakultak, följánlanak szenvedésüket azért, hogy mindenki tisztán lásson ebben az országban! Ha azok, akik elvesztették kezüket, följánlanak az Istennek azt, hogy ebben az országban mindenki csak jót tegyen, akinek megmaradt mind a két keze! Ha azok, akik elvesztették a lábukat, följánlanak magukat, hogy a jó felé haladjanak azok, akiknek megvan mind a két lábuk! Ha azok, akik elvesztettek valakit, drága halottjukat följánlanak, hogy minél több jó munkás, jó katona, lángész, vezető szülessék a nemzetnek! Ha azok, akiket a bosszú, a gyűlölködés meggyötört, följánlanak a börtönben töltött heteiket Istennek, hogy a megértés legyen úrrá a magyar szíveken! Ha azok, akik elvesztették hajlékukat, följánlanak azt, hogy minden szegény magyar család hajlékhoz jusson – és minden megmaradt és újonnan épülő lakásba beköltözzék az a Jézus, akinek nem volt soha hova lehajtani a fejét.

Ha mindezt megtennék, Magyarországból úgy szállna föl a szenvedés az ég felé, mint a jó illatú pára a tavakból, és kisarjadna virágos és boldog Pannónia, amiről a régi énekesek és a jó magyarok álmai mesélnek.

Minden reggel ég felé kellene szállania 36 millió ember imájának magyar földről is: Uram Jézus, Nagyszasszonyunk Szívével egyesülve felajánlom a mai napom minden imáját, munkáját

és szenvedését engesztelésül vétkeinkért és szándékaid megvalósítására, főleg szegény magyarokért. Amen.

*

A szenvedés, – a jézusi szenvedés titokzatos sugár, amely átalakítja az emberi szívet, atomjait – de egyúttal az egész nagyvilágot is. Nemcsak azok alakulnak át benne, akik szenvednek, hanem a szenvedőkön keresztül mások is. Ami mellé a szenvedők odaállnak, föltétlen győzedelmeskedik, mert bennük Isten működik. A szenvedők megtestesíthetik Jézus Krisztust önmagukban, Krisztus másaivá lehetnek. Valóban, ők Krisztus leghatalmasabb apostolai és követői itt a földön. Ezért kell nekünk, magyaroknak alázatosan és Isten nevében megkérni szenvedő testvéreinket, a megvakított, tönkre tett, elűzött, meggyötört magyarokat, kényszerítsék Istent, kényszerítsék Jézust és az ő Anyját, Máriát, a mennyek országa forduljon végre szegény Magyarország felé.

Jézus keresztje és a Földi Paradicsom

E tanulmány elején arról szólottunk, hogy csődöt mondott a Földi Paradicsom álma, amely után az utóbbi évszázadokban futott az ember. Talán ma még nem látják be nagyon sokan. De a gondolkozó ember előtt nyilvánvaló, hogy a technikai haladás és a társadalmi átrendezés nem küszöböli ki a rosszat a földről. Hiába gyártják a legtökéletesebb gépeket, hiába veszik el a hatalmat régi gyakorlóitól, a legtökéletesebb gépet is rosszra tudja használni a gonoszság és az új urak rendszerint csak mások – de nem jobbak.

A jobb világhoz nemcsak tökéletes gép, tökéletes rendszer kell, hanem tökéletesebb ember is. Ez nemcsak jámbor elmélkedés, hanem szociológiai megállapítás is. És addig mindig gyötörni fogja az embereket a társadalmi zűrzavar, amíg rá nem döbbennek, hogy ez nem prédikáció, nem a papok dörgejelme, hanem társadalmi és politikai szükségszerűség.

A tökéletes ember nem lehet a mai ember: ez az élvezőgép, ez a magasabb rendű állat. Csak olyan ember lehet, aki bekapcsolódik a magasabb világba, tisztább a feje, tisztább a szíve. A magasabb rendű világba bekapcsolódni erőfeszítés, szenvedés nélkül nem lehet. Tehát a szenvedés metafizikai problémája égető és időszerű társadalmi, szociológiai és politikai probléma is.

Az új kultúrfilozófusok sokat siránkoznak Spengler óta a világkatasztrófáról, a kultúra összeroppanásáról. Mind egyre vezetik vissza aggodalmaikat: a mai világban uralkodóvá lettek a tömegek. A tömeg gondolkozása, helyesebben hiedelmei irányítják az életet. A tömeg ellensége minden magasabb rendűnek, mindent letapos, minden intézményt szétzúz, mert csak az ösztöneinek, alantas vágyainak engedelmeskedik, azoknak akar eleget tenni.

Így panaszkodnak a kultúrfilozófusok és szociológusok. De tenni nem tudnak semmit. Nem is tehetnek. Csak a kereszténység tehet valamit. A kereszténység szüntelen ezekkel a tömegekkel viaskodott. És mindig győzött felettük. Nemesítette őket, megtanította a szép és a magasabb rendű életre. Most is megtanítja. Lehet, hogy meg egynéhányszor nekimennek a tömegek a falnak. De csak annál többen ocsúdnak fel, annál többen fordulnak szembe önmagukkal, annál többen emelik szemüket felfelé.

Annál többen ismerik fel a lét alaptörvényeit és titkait – e titkok legfélelmetesebbikét: a szenvedést is. Annál többen látják meg, hogy a létünk célja nem itt e földön van, hanem a nagyvilágban. Ahogy megtörtött a ptolemaiوسي geocentrikus szemlélet a csillagászatban, ugyanúgy meg kell szűnnie az erkölcsstanban – természetesen a tömegek erkölcsstanában is. A lét határai nem ott vannak, ahol felületes szemléletünkkel látjuk, hanem messze nyúlik a végtelenbe. S ha erre sokan rádöbbennek, akkor sokan meglátják, hogy a szenvedés az erőfeszítés mögött Isten kedves és gyöngéd mosolya ragyog.

Ha majd az emberek idáig eljutnak, akkor jön az igazi béke korszaka, akkor kötik gúzsba a Sárkányt, akkor jön el olyan állapot, ami némiképpen emlékeztet a Paradicsomra. De a szenvedés akkor is ott ragyog a világmindenségben, különösen pedig a Földön, mely olyan, mint a legtávolabbi tejutak sarkaiba elvilágító vérvörös rubintkő. Minél öntudatosabban vállalják az emberek Krisztus Keresztjét, annál kevesebb lesz az értelmetlen gyötrelmek a földön, annál kevesebb lesz az igazságtalan bánat, a hiábavaló könny és siralom, annál kevesebb zűrzavart tud okozni a gonoszság.

A tömegeknek joguk van a kényelmesebb élethez, jogukban áll lerázni a nyomort. Álnokság volna Krisztus szenvedését úgy hirdetni a tömegeknek, hogy azok túrjenek meg minden igazságtalan ígát. Különösen nekünk, mostani katolikus nemzedéknek meg kell tagadnunk minden közösséget az antiszociális álkereszténységgel. De minél jobban megtagadjuk, annál jobban kell óvnunk, élesztenünk és magasra tartanunk Krisztus kínszenvedésének fáklyáját, mert a világot csak az Ő és az ő kínszenvedésének szellemében megszűnő szenvedés teszi jobbra és magasabb rendűvé.

A kereszt királyi útja

Befejezésül hadd idézzük Kempis Krisztus követéséből a szent kereszt királyi útjáról szóló tanításokat.

Sok ember előtt keménynek látszik ez a szó: „Tagadd meg magad, vedd föl keresztedet és kövesd Jézust!” (Mt 16,24)

De sokkal keményebb lesz amaz utolsó szót hallani: „Távozzatok tőlem átkozottak, az örök tűzre.” (Mt 25,14)

Akik most örömmel hallják és követik a kereszt szavát, akkor nem félnek az örök kárhozat hallásától.

Ez a keresztjel lesz az égen, mikor az Úr eljön az ítéletre.

A keresztben van az üdvösség, a keresztben az élet, a keresztben az oltalom az ellenségtől, a keresztben a mennyi ékességek áradása, a keresztben lelkünk ereje, a keresztben szívünk öröme, a keresztben az erény színe-java, a keresztben a szentség tökéletessége.

Íme, a keresztben fordul meg minden, és az a lényeges, hogy magunknak meghaljunk: nincs is más út az életre és az igazi belső békére, mint csak a szent kereszt és a mindennapi önmegtagadás útja.

Járj, amerre akarsz, keress, amit akarsz, nem találsz magasabb utat odafönt, sem biztosabbat idelent a kereszt útjánál.

Azt hiszed, hogy elkerülsz, amit halandó soha el nem kerülhetett? Melyik szent volt e világon kereszt és küzdelem nélkül?

Hiszen a mi Urunk Jézus Krisztus sem volt csak egy óráig is szenvedés és fájdalom nélkül, amíg élt. Szenvednie kellett, úgymond, Krisztusnak és halottaiból feltámadnia és úgy menni be dicsőségébe. (Lk 24,26)

Miképp keresel te más utat, mint ezt a királyi utat, a szent kereszt útját?